

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

2'2009

ГОДИНА XVI

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVI. 2' 2009

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА,
АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

ДИЗАЙН АНИ КОЛЧЕВА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 4. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
бул. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).

E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2009

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

С ъ д ъ р ж а н и е

С ъ б и т и я

БОРЯНА ХРИСТОВА

- 5 Успение Кирилово –
1140 години от събитието

К р ъ г о з о р

АДОЛФ КНОЛ, ЗДЕНЕК УХЛИРЖ,
ТОМАШ ПСОХЛАВЕЦ, СТАНИСЛАВ
ПСОХЛАВЕЦ

- 7 Изграждане на Виртуална
европейска библиотека
за ръкописи: проектът
ENRICH

РОМАН МОТУЛСКИ

- 13 Особености на създаването
и развитието на библиотеки-
те в Беларусия през X-XXI в.

ЕКАТЕРИНА ВЪЛКОВА

- 22 Летни програми за деца
в American Center и в
общинските библиотеки
в Монреал

М и н а л о

МИЛКАНА БОШНАКОВА

- 25 Дневниците на Учредител-
ното българско народно
събрание в Търново, 1879 г.

РУЖА ДЕЛЧЕВА

- 34 Каноничната и
апокрифна книжнина

О т к л и к

ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА

- 42 Книга
на Енох

АНИ ГЕРГОВА

- 44 Книгата и
нейното „лице“

МАРИЯ МЛАДЕНОВА

- 48 Биобиблиография
за Ю. Н. Столяров

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

- 50 Нови библиографски
акценти в родопското
краезнание

МАРИАНА БЕЛНЕЙСКА

- 53 Топонимията на
Пещерско

ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

- 54 Високословие

С ъ б и т и я

ВИЛИ ТОМОВА

- 55 Работна среща на краеведско
обединение „Мизия“

ПЕТЯ КАЛУДИНА

- 56 Постъпили книги в Сектор
„Издания по библиотечно
дело“ на НБКМ

ЕЛИХА ДЕНЕВА

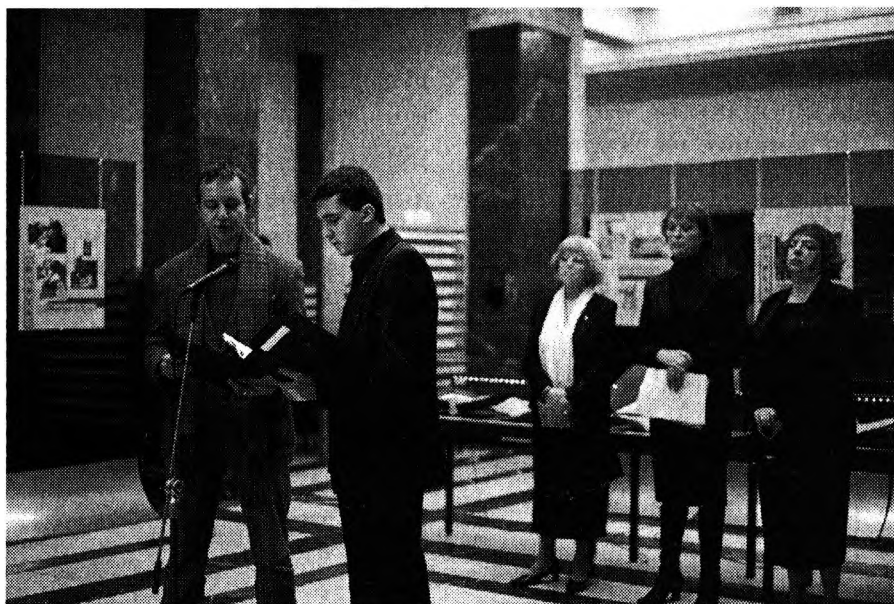
- 58 Библиографски
справки

- 62 ТАЛОН ЗА
АБОНАМЕНТ

Проф. дфн Боряна Христова произнесе слово на първото официално отбелязване на Успението на Св. Константин-Кирил Философ, под патронажа на проф. Стефан Данаилов – министър на културата. Организирано бе по идея на Министерството на културата, Народната библиотека, Националната гимназия за древни езици и култури „Константин-Кирил Философ“ и Съюза на читалищните дейци.

Манол Глишев и Данаил Иванов – бивши ученици, сега преподаватели в НГДК, изпълниха молитва на старобългарски.

УСПЕНИЕ КИРИЛОВО – 1140 ГОДИНИ ОТ СЪБИТИЕТО

БОРЯНА ХРИСТОВА

За мене е огромна чест днес да говоря за св. Константин Философ – Кирил, мъж достоен, високо образован и извисен, библиотекар и книжовник, талантлив филолог, ритор, учител, дипломат и владетел на словесността. Чувствам се истински свързана с него, защото ми се струва, че мога да доловя истинските мащаби на величието му чрез богатия и красив език, на който са направени първите преводи на божествените книги, до които се докосвам в работата си и чрез постигането на истинския смисъл на професията на библиотекаря, поради дългата си работа в Националната библиотека, която носи името му редом с това на св. Методий. Винаги съм се прекланяла пред делото му и съм се възхищавала на личността му, но за първи път усетих истински мистична връзка с него едва преди няколко години, когато посетих Рим. Още първата вечер след пристигането ми, въпреки че вече всичко беше затворено, тръгнах да се поразходя из Вечния град и да усетя атмосферата му. И някъде към 11 ч. през нощта попаднах на малка, тясна, уличка, на която се издигаше средно голяма, мрачна, мръсножълта на цвят църква, която създаваше направо средновековна атмосфера. Хареса ми много и започнах да я обикалям. Още повече ми допадна името ѝ – „Санта Праседе“. Беше оградена с висок зид и, естествено, беше затворена, затова реших само да я обиколя. Вляво от вратата стоеше един барелеф на две познати и скъпи за мене лица – без да има надпис, веднага разбрах, че това са светите Кирил и Методий и много се зачудих защо са точно тук, пред този неизвестен за мене храм. Още на другия ден обаче разбрах, че всъщност, когато пристигнал тежко болен в Рим, св. Кирил бил настанен в „Санта Праседе“, заради добрата лечебница. Там преминали всъщност последните дни от живота му. Да влезна в църквата, да разгледам сравнително голите ѝ и мрачни стени, да видя красивите византийски по характер мозайки от IX–X и XII век, от които ме гледаха същите извисени и измъчени лица като лицата от инициалите на Асеманиевото евангелие, беше за мене истинско откровение. Тогава си припомних първите творби, посветени на св. Кирил, и разбрах истинската им същност. Затова и днес избрах да ви върна към онова, което не е загубило силата на внушението си – на първо място Похвалното слово за Константин-Кирил, написано от св. Климент Охридски тъкмо за този ден – 14 февруари, от което ще ви прочета част:

„Кое място се притаи, за да не стане свято под стъпките му? Кое ли изкуство се укри от блажената му душа? Ясно и разбрано съобщаваше на всички народи съкровени тайни и ги каза на едни с писание, а на други с учение. Коя уста ще изрази сладостта на неговото учение? Кой ли език ще смогне да изрече подвизите, усилията и благодатта на живота му?

Облажавам твоите устни, о блажени отче Кириле! Облажавам многогласния ти език, чрез който изгря за народа ми зарята на трибезначалното божество и прогони греховния мрак! Облажавам златозарните ти очи, чрез които

от очите ми бе отнета слепотата на незнанието и грейна светлината на богопознанието! Облажсам ангелозрачните ти зеници, които пропъдиха слепотата на сърцето ми и ме просветиха с вдъхновени от Бога слова!“

Особено важен е краят на словото, който гласи: „Блажен е градът, който е приел третия довършител на Божие то предначертание, защото блаженият дойде, за да изпълни недокончаното от двете върховни светила“ – имат се предвид апостолите Петър и Павел, което показва само по себе си ясно какво значение се придава на делото на св. Кирил – че е равен на първите Христови посланици, и е едно от обясненията защо папа Йоан Павел II ги обяви за съпокровители на Европа. „Почина с мир в Бога през 6377 година от сътворението на света на 14 февруари. И по живот и вяра се присъедини към всички свети отци...“

Ще си позволя да цитирам и една малка част от едно от най-поетичните и красиви произведения на старобългарската литература – службата за Успение Кирилово, изпълнявана преди векове във всички български църкви тъкмо на 14 февруари – една традиция, която за съжаление разбирам, че днес е загубена. Озаглавена е „Помен за преподобния наш отец Константин Философ, преобразуван под името Кирил, учител на славянския народ“.

Стихири, IV глас

*Имаше непорочен живот и многохвално битие,
и почетна смърт пред Бога.*

*Нему в ръцете ти, отче, предаде
праведната си и извисена душа.*

Затуй те молим, помоли се пред него за нас.

Канон, IV глас

*Допря до чашата на премъдростта божествените си устни,
за да пиеш от питието на спасението.*

*Чрез разума си показа на народите светлината
и бе секира, що посича дяволската измама.*

И от трета песен:

О, огнен ум! О, доброгласна тръба!

О, песнинецо славей! О, златоречива лястовице!

О, езиче, що в притчите по-сладък си от мед!

Кириле Премъдри, помени всички нас!

И моята любима част от службата от осмата песен на канона, която съдържа есенцията на цялата творба:

Възсъединил си се със светлина

и бе светлина на разумението, що е от Бога, Философе!

Понеже беше втори Павел, обходи с дело цялата земя.

Сред народите сияеше по-светъл от слънце,

и зовеше чрез словото на учението си!

Ще завърша тези си кратки думи в духа на традициите на старобългарската литература, с една молба към нашия покровител, учител и патрон:

„Моли се за нас, учителю, за нас, които почитаме преславния ти упокой и които се прекланяме пред живота ти, изпълнен със светлината на словото и горчивината на познанието! Моли се за нас, които сме тук и сега в този ден и славим делото на живота ти!“

ИЗГРАЖДАНЕ НА ВИРТУАЛНА ЕВРОПЕЙСКА БИБЛИОТЕКА ЗА РЪКОПИСИ: ПРОЕКТЪТ ENRICH

АДОЛФ КНОЛ, ЗДЕНЕК УХЛИРЖ,
ТОМАШ ПСОХЛАВЕЦ, СТАНИСЛАВ ПСОХЛАВЕЦ

Началото

Дигитализацията на ръкописи и редки старопечатни книги започна да се развива стъпка по стъпка през 1992 г. благодарение на сътрудничеството между Националната библиотека на Чешката република и фирмата AiP Beroun OOD: от няколко отделни пилотни проекта за ЮНЕСКО (1992–1999), през първия център за дигитализация (1995–1996), съставянето на препоръките за програмата на ЮНЕСКО „Паметта на света“ и тяхното внедряване (1999), обявяването на национална програма за финансиране на проекти (2002), до откриването на Дигиталната библиотека Manuscriptorium (2003)...

Това развитие може да се проследи от гледна точка на развитието на формата за документи Manuscriptorium и от гледна точка на участието на различни институции в проекта.

Развитието на Manuscriptorium се основава на включването на дигитално съдържание от различни видове библиотеки и институции от страната и чужбина. Националната библиотека на Чешката република привлече за участие няколко други научни библиотеки, многобройни музеи и архиви, библиотеки на замъци и манастири, различни други институции и дори частни колекции. В Чешката република това стана възможно благодарение на националната програма за финансиране на дигитализацията на ръкописи, но от Manuscriptorium се заинтересуваха и редица чуждестранни институции, защото проектът предлага виртуално пространство за обединяване на разпръснати колекции и документи. Това обстоятелство подтикна през 2006 г. консорциум от 18 институции от няколко европейски страни да кандидатства за финансиране на проект по програмата на ЕС eContentplus. Проектът беше одобрен и започна през 2007 г. под наименованието ENRICH. Неговата цел е да събере под интерфейса на Manuscriptorium сродно съдържание от разнообразни дигитални библиотеки и новоосновани депозиториуми от цяла Европа. Интеграцията е прозрачна, което означава, че външното съдържание е хомогенно и това може да бъде много полезно за изследователите и всички други заинтересовани ползватели.

Основополагащият принцип е базиран на понятието за сложен дигитален документ, което разграничава данните (дигитални образи, пълен текст и други бинарни изображения) и метаданните и представя структурна карта с връзки към съставните дигитални обекти. Този принцип позволява документът, представен в дигиталната библиотека, да се състави като резултат от взаимодействие онлайн между централна база данни и отдалечени хранилища на данни.

Как да се съгласуват метаданните?

При коопериране и съчетаване на различни подходи е необходимо да се изработи политика на работа с различни формати за описание и тяхната връзка с бинарните данни в хранилищата. През 1996 г., когато в Националната библиотека на Чешката република започна ежедневната дигитализация на ръкописи, за съхраняване на данните беше избрана платформа SGML. Тъй като по това време не разполагахме с XML, дигиталният документ беше описван и структуриран върху платформа SGML, в която беше създадено разширено HTML DTD, и така стана възможно форматът да осигури достатъчно гъвкавост за описания на съдържания, препращане към бинарни данни, индексирание на релевантни елементи на описанието и форматиране за визуализация. Тъй като беше прието, че интернет браузърът е съществен инструмент за преглеждане, единственото възможно решение беше да приемем задължителните елементи на HTML и да ги съчетаем с конкретни елементи на описанието, определени в т. нар. DOBM DTD и подобни инструменти за дефиниране. В практическата работа бяха използвани две версии на този подход, преди в началото на 2000 г. да се създаде нов формат за документи.

Новият формат за документи беше предизвикан от две значими събития:

- създаването на нов европейски формат за електронно описание на ръкописи на основата на платформата TEI (резултат от проект на ЕС);
- създаването на подмножеството на SGML XML и неговото широко практическо приложение, включително в интернет среда.

Новият стандарт на TEI за описание на ръкописи беше наречен MASTER и беше окончателно оформен като DTD през 2001 г. Националната библиотека на Чешката република, която беше един от участниците в проекта MASTER, реши да го използва за описателната част на нов формат за документи, а структурирането продължи да се извършва по стария начин. За техническото описание на изображенията беше включено третото голямо подмножество от елементи на метаданни, съобразено с изводите и препоръките на U.S. Data Dictionary for Still Digital Images и DIG-35 DTD.

Появата на MASTER задълбочи същественото разделение на потребителските общности по отношение на електронната каталогизация и описанието на ръкописи. Може да се каже, че в сравнение със стандартните библиотечни описания с цел идентификация (обикновено на основата на формат MARC) и различните елементарни, нестандартизирани подходи, този е изследователски.

Това разделение беше характерно за ситуацията при започването на проекта ENRICH и още в началото всички бяха убедени, че агрегаторът, т.е. Дигиталната библиотека Manuscriptorium ще трябва да намери решение. Към това решение всъщност съществуваха два логични подхода:

- избор на основен формат, в който да се конвертират всички събрани метаданни;
- решение, основано на новосъздадения формат METS, при което оригиналните описания продължават да съществуват в първоначалната си форма, като се опише алгоритъм за трансформацията за всяко от тях както за индексирание, така и за визуализация. Така биха се преодолели проблемите, предизвикани от специфичните характеристики на описанията във форматите MARC и MASTER.

Същественият недостатък на MASTER в сравнение с MARC е отсъствието на определено ниво на раздробеност на каталожните метаданни (напр. имена на физически лица), докато несъвършенството на MARC се състои в недостатъчния брой елементи на описанието извън рамките на относително скромния (от гледна

точка на TEI) каталожен запис. Освен това, подходът на TEI е много по-близък до структурата на дигиталните документи, тъй като при него всяко приложение SGML е съвсем естествено гъвкаво, а документалните структури в MARC са доста ограничени. С някои изключения, на практика това означава, че проблеми може да се очакват от дигитални библиотеки, създадени на основата на същински библиотечно-информационни системи, докато дигиталните библиотеки, базирани върху TEI, може да приложат по-отворен подход.

От друга страна, съществуват много институции, които са дигитализирали или биха желали да дигитализират, без да представят дигиталното съдържание онлайн. Такива институции обикновено имат библиотечно-информационни системи, без приложения за дигитална библиотека. Още на етапа на дигитализация те трябва да бъдат подкрепени с инструменти за редактиране, които ще им позволяват да подготвят качествени и съпоставими с Manuscriptorium метаданни с възможност за втори изход във формат MARC, който ще обслужва електронните им каталози.

Затова беше взето решение да се извърши задълбочен и внимателен анализ и сравнение между решенията в MARC21 и MASTER, така че нивото на раздробеност в новите инструменти за редактиране да дава възможност и за двата изхода. Едновременно с това в проекта ENRICH бяха включени задачи, свързани с прилагането на ново описание по TEI и възможното му включване в METS.

В началото новото описание по TEI беше замислено като възможност за прехвърляне от версия P4 на TEI към версия P5, която трябваше да остане само в рамките на общността от изследователи, без да си поставя за цел да постигне съпоставимост с подходи, характерни за библиотеките.

Развитието в последно време обаче е много успешно и се състои във включването на изискванията на новата TEI и на MARC в новата схема за описание на ръкописи TEI P5. Новата схема притежава и необходимата гъвкавост за изграждане на документални структури, така че включването в METS остава само за административни, технически и паралелни данни (напр., изходните описания във формат, различен от TEI P5 преди конверсията). С други думи, това означава, че DTD на новата схема за описание на ръкописи TEI P5 ще бъде вътрешният формат на Manuscriptorium, в който ще се конвертират всички външни метаданни. По този формат ще се индексира и базата данни на Manuscriptorium и от него ще се получават необходимите трансформации при визуализацията.

Анализите на дигиталните библиотеки на преките и на асоциираните участници в ENRICH показаха, че най-сериозният проблем при агрегирането на данни от хетерогенни източници не е каталожното описание, а преобразуването на документалните структури. Това е особено трудно при различни несъответстващи решения, основани на библиотечни системи и в случаите, когато структурите, контролирани от структурни метаданни, са заместени с формати за много страници, обикновено DjVu или PDF.

Вече е изготвена новата схема TEI P5 DTD и щом бъде одобрена от участниците, като резултат от проекта, тя ще бъде оповестена публично, тъй като бихме желали тя да бъде възприета от Консорциума TEI като основен стандарт за дигитално възпроизвеждане на ръкописи, вкл. адекватно изразяване на документалните структури.

Как да се осигури прозрачен достъп?

Прозрачен достъп означава, че не се налага ползвателят да навигира между системите от описанията на ръкописите към визуалното представяне на

документите. Когато той или тя навигират, централното приложение е обикновен портал или своден каталог, но в никакъв случай не е дигитална библиотека. За да стане такава, трябва да имаме възможност да извикваме и представяме данни (най-вече изображения) в един и същ интерфейс за визуализация така, като че ли идват от едно и също хранилище или база данни.

За да осъществим това, трябва да разбираме и преобразуваме документалните структури, които водят към визуалното представяне и да разположим на визуализатора на Manuscriptorium изображенията във формати, поддържани от него.

В началния етап – след извършването на анализа, най-много време отне преобразуването на структурите и то беше извършено успешно от първата група участници, които организират собствени дигитални библиотеки: Националната библиотека на Испания, Националната библиотека на Италия във Флоренция, проекта Monasterium на епархийския архив на St. Pölten или дигиталните библиотеки, администрирани от Катедрата по приложение на компютърни науки в хуманитаристиката при университета в Кьолн.

Предмет на договаряне беше и друг проблем, свързан с представянето на изображения във формати за много страници, тъй като беше взето решение да не се нарушава използваната досега практика за преглеждане на документа и навигиране в него. Частично или цялостно беше засегнат подходът на Националната библиотека на Испания (PDF при старопечатните книги) и на участниците от Полша. И в двата случая в бъдеще партньорите ще предоставят изображения и във формат JPEG, което между другото ще бъде разширяване на възможностите на полската система LIBRA.

С всички тези трудности се сблъскахме в процеса на сътрудничество между институции, които поддържат собствени дигитални библиотеки. Мнозина от участниците обаче, както и все още неизвестните потенциални участници, макар в повечето случаи да притежават доста дигитални изображения, не са представили дигитализирани ръкописи в дигитални библиотеки. Manuscriptorium би могъл да поеме ролята на тяхна дигитална библиотека и дори да бъде персонализиран със специфичните особености на вход към тяхната информация, но затова те трябва да опишат своето дигитализирано съдържание и да го структурират в съответствие с неговите стандарти.

Този въпрос е доста деликатен, тъй като форматът, в който те ще предават материалите, трябва да бъде утвърден XML файл с DTD, съпоставимо с DTD на Manuscriptorium. Предполагаме, че не всички специалисти в областта на ръкописите ще бъдат в състояние да съставят подобни файлове, като използват обикновени текстови редактори. Затова започнахме разработването на специализиран редактор, който да отговаря на следните изисквания: свободен за ползване софтуер, който работи върху съществуващи платформи на Windows, без никакви допълнителни лицензи и позволява кратко библиографско описание и особено точно структуриране на документа със свързване на страници с изображения върху всеки избран съвър.

Първата програма се нарича M-TOOL и дава възможност за експортиране само на коректни данни. Тя обаче има някои ограничения: съпоставима е със схемата на Manuscriptorium, която ще бъде заместена с нова, има изход само в XML (не в MARC) и върху платформи, локализирани върху Windows, има известни проблеми със символи, които не принадлежат към таблиците ASCII. Програмата се използва от няколко институции, между които е и Националната библиотека на Румъния.

Данните, които са резултат от изпълнението на програмата, трябва да се качат в работната среда, наречена Manuscriptorium за кандидати. Тя е предназначена за

участници, които използват Manuscriptorium за основна точка за достъп към техните данни. Тази услуга предлага същите функции за преглеждане и обработка като същинския Manuscriptorium и участникът може да види как ще изглежда документът след приемането му в дигиталната библиотека. Едновременно с това Manuscriptorium за кандидати е и среда за редактиране – всеки участник получава специални права за достъп (потребителско име и парола) и може да използва работната среда за редактиране и преглеждане, докато реши, че документът е готов за качване в дигиталната библиотека. Тогава редакторът на Manuscriptorium, който е представител на Националната библиотека на Чешката република, преглежда файловете на участника и може да приеме или върне обратно структурираните документи. След като се разрешат проблемите между редактора и участника, редактираният файл получава от редактора определен статус, който означава, че техническият администратор може да го включи за качване в дигиталната библиотека.

Подготвя се нов инструмент за участниците. Той ще представлява приложение онлайн, ще бъде по-гъвкав и ще реши проблеми, свързани с установени грешки в програмата. Инструментът ще бъде базиран на новата схема на TEI P5 Manuscriptorium и ще бъде съвместим с Manuscriptorium за кандидати. Очакваме той да бъде готов през 2009 г.

Какви са ползите?

Интернационализирането на Manuscriptorium е много полезно за потребителите: днес тя съдържа данни от повече от 40 чешки библиотеки, а около 30 чуждестранни институции имат данни в нея или са изразили желание да ги споделят. В това число влизат и участниците, които предоставят съдържание за ENRICH.

Участници, които предоставят съдържание на Manuscriptorium, са не само онези няколко институции, които са партньори в проекта ENRICH, но и много други, защото към нас може да се присъедини всеки. Затова той трябва да напише писмо за намерения и да попълни въпросника за технически достъп, за да сме запознати с необходимата техническа дейност. След успешно тестване на данните, предоставени от партньора, и качването им в Дигиталната библиотека Manuscriptorium, трябва да се подпишат редица договори.

Договорът за лиценз се отнася до правата върху данните и основният принцип в него е, че Националната библиотека на Чешката република получава правата да борави с данните в Manuscriptorium, а партньорът запазва собствеността върху тях. От друга страна, с допълнителен договор към договора за лиценз на партньора се предоставя пълен достъп до цялото съдържание на Manuscriptorium от всички негов компютри. Текстовете на всички тези документи могат да се свалят от сървъра на ENRICH на адрес URL <http://enrich.manuscriptorium.com> на страницата How To Join Us.

Колкото до достъпа, Manuscriptorium се съобразява с желанието на институциите, предоставили съдържание, и затова някои документи са изцяло на свободен достъп, а други могат да се ползват само като метаданни или изображенията могат да се преглеждат, без да се отпечатват. Пълният лиценз може да се закупи или да се придобие срещу участие в Manuscriptorium.

Може да се каже, че чрез Manuscriptorium участниците могат значително да разширят обслужването на ползвателите си, но могат и виртуално да обогатят колекциите си с материали от отдалечени институции, които имат отношение към техните фондове.

Ползвателите, по-голямата част от които са изследователи, получават мощен инструмент, който спестява време. Нещо повече, те ще имат възможността да персонализират Manuscriptorium и да оперират самостоятелно с дигитални обекти, за създаване на виртуални документи от отдалечени сървъри, които могат да се използват за научни и образователни цели. Manuscriptorium ще включи и някои многоезични инструменти, макар тяхното използване в толкова хетерогенна от езикова гледна точка среда да е доста проблематично, защото боравим не само с различни езици, но и с различни етапи от тяхното развитие.

Преведе от английски Александра Дипчикова

Адолф Кнол и Зденек Ухлирж са от Националната библиотека на Чешката република, а Томаш Псохлавец и Станислав Псохлавец от AiP Veroun Ltd. Докладът им бе представен на Международната конференция „София 2008: Глобализация и управление на информационните ресурси“, състояла се в София на 12–14 ноември 2008 г.

ОСОБЕНОСТИ НА СЪЗДАВАНЕТО И РАЗВИТИЕТО НА БИБЛИОТЕКИТЕ В БЕЛОРУСИЯ ПРЕЗ X–XXI В.

РОМАН СТЕПАНОВИЧ МОТУЛСКИ

Възникването, създаването и развитието на библиотеките като социален институт е неразривно свързано с еволюцията на цивилизацията. За появяването на библиотека е необходимо наличието минимум на два фактора – документи (книги) и ползватели (читатели). При това следва да се отбележи, че става дума не просто за наличието на отделни разбъркани книги, а за концентрация на определена територия на критическа маса от документи, които, обединени в колекция, са способни да образуват библиотека. Втори задължителен фактор за възникването на библиотека се явява наличието в дадената територия не просто на отделни грамотни лица, а на определено количество образовани хора, които са способни да усвоят (да прочетат) събраните книги.

Предпоставки за възникването на първите библиотеки на територията на Беларус се появяват на границата на X–XI в. В съответствие с приетата периодизация в съвременната история на Беларус развитието на библиотеките в страната може да се раздели на следните основни периоди:

- Беларус в състава на Киевска Рус и древните княжества (IX–първата половина на XIII в.);
- Беларус в състава на Великото Литовско княжество (втората половина на XIII–първата половина на XIV в.);
- Беларус в състава на Жеч Пospолита (1569–1795);
- Беларус в състава на Руската империя (1795–1917);
- Беларус в състава на Съветския съюз (1917–1991);
- Република Беларус (от 1991 г. насам).

Образуването и укрепването на територията на Беларус на независимите княжества – Полоцко и Туровско, нарастването на градовете, развитието на търговията и занаятите, политическите, икономическите и културните връзки с Киев, Новгород, с Византия и с други европейски държави обуславят потребността от книги, образовани хора и библиотеки.

Независимо от това, че според исторически източници нашите предци са ползвали писменост много време преди приемането на християнството, разпространяването на грамотността по белоруските земи е свързано на първо място с него.

На територията на белоруските княжества духовните лица донасят от Византия първите книги с религиозно съдържание, получава разпространение преписването на книги, с което се занимават преди всичко монасите в църквите и манастирите. Най-известният за това време център по преписка на ръкописни книги е скрипторият, създаден от Ефросина Полоцка при Спаськия манастир около Полоцк.

Първоначално библиотеките по белоруските земи се създават към църкви и манастири. Първа от известните ни библиотеки на територията на Беларус е книжната колекция на Полоцкия катедрален събор (църква) „Св. София“ – третият по великолепие и грандиозност храм от подобен тип след Киевския и Новгородския. Библиотеката е създадена в годината на основаване на събора – 1066-а. За нейна основа послужили книгите, събрани от духовенството за провеждане на църковната служба. Сред тях са както придобитите и

подарени на катедралната църква книги, така и преписаните от монасите за собствени нужди. Незначителна част от книгите във фондовете на тази библиотека са се съхранили до наши дни, но, за съжаление, те се намират извън границите на Беларус.

Има неголеми библиотеки и към други катедрални църкви (събори), манастири и църкви. За повечето от тях сведения не са се съхранили, въпреки мнението на специалисти, че „...наличието им е безспорно“ (9, с. 9), тъй като всяка енорийска църква „... се е нуждаела от не по-малко от 8 богослужебни книги“ (9, с. 9).

В средата на XIII в. започва процес на образуване на една от най-големите държави в Източна Европа от епохата на Средновековието – Великото Литовско княжество (ВЛК). То се е простирало от Балтийско до Черно море – от север на юг и от Брестките до Смоленските земи – от запад на изток. По мнението на специалистите, „Великото Литовско княжество било полиетническа държава на четири основни народи – белоруски, украински, руски и литовски“ (2, с. 96), в която източните славяни сговорчиво живеят с балти, евреи, татари и други народи. В 1569 г. Великото Литовско княжество има население от около 3,5 млн. души, 80% от които съставляват славяните. Държавен език е старобелоруският.

Геополитическото положение превръща ВЛК в територия, на която се пресичат цивилизации и култури, в своеобразна „буферна зона“ между тюркските племена и западната цивилизация, между кръстоносците и народите на Югоизточна Европа, между католицизма и православие. Белоруската култура от този период се развива на основата на богатите византийски и древноруски традиции. Съхранявайки единството на общославянската и западноевропейската култура, тя играе важна роля във Великото Литовско княжество.

Църквата заема доминиращо положение в духовния живот на обществото по време на ВЛК. На територията на Беларус активно се строят катедрални църкви (събори), църкви и манастири, към които се създават скриптории, типографии, школи и библиотеки. При това е необходимо да се отбележи, че ако православната църква се явява носител на древноруските традиции, то католицизмът привнася в белоруските земи елементи на западноевропейска, предимно полска култура. Тази тенденция още повече се проявява в следващите етапи от историята на Беларус.

В периода на ВЛК по белоруските земи продължава тенденцията за създаване на ръкописни книги. Това са както авторски произведения, така и многократно преписвани от монасите книги с религиозно съдържание. За съжаление, от ръкописните книги, появили се по белоруските земи през X–XVI в., се съхраняват много малко.

Ключово събитие в развитието на книгата става изобретяването на книгопечатането, което открива нова епоха в развитието на човечеството. В 1517 г. нашият земляк Франциск Скорина издава в Прага първата книга на кирилица на старобелоруски език – „Псалтир“. Това събитие полага основата на печатането на книги на кирилица за всички източнославянски народи и ознаменува нов етап в културния живот на белоруския народ.

Поради голямата отдалеченост във времето не е възможно да се определи цялата издателска продукция на Ф. Скорина. Е. Л. Немировски счита, че от издадените от Ф. Скорина 42 книги (20 пражски и 22 вилнюски) днес са известни 390 екземпляра, в т. ч. 239 пражски и 151 вилнюски (8, с. 359). В Националната библиотека на Беларус се съхраняват само 7 книги на Ф. Скорина. Останалите, оцеляли до наши дни издания на Ф. Скорина, се намират в библиотеките на Русия (над 200 екземпляра), Украйна (повече от 40 екземпляра), Полша (13 екземпляра), Германия (12 екземпляра), Великобритания (12 екземпляра) и в други страни (18). В НББ е разработен проект „Скориниана“, целта на който е да проведе научно изследване, посветено на изучаването на наследството на Ф. Скорина, номериране на съхранените екземпляри и създаване на електронна библиотека.

След скорининските типографии в Прага и Вилнюс през втората половина на XVI в. се появяват типографии в Брест, Несвиж, Лоск, Заблудово, Тяпино и други градове.

Тогава на територията на Беларус получават по-нататъшно развитие библиотеките към съборите, църквите и манастирите. Най-голямата и най-значителна библиотека в Беларус от това време остава библиотеката към Полоцката катедрална църква „Св. София“, която разполага с най-богатите колекции. След превземането на Полоцк от полската армия през

август 1579 г., библиотеката е разграбена. По данни на изследователите, незначителна част от нейната колекция сега се съхранява в Националната библиотека на Полша във Варшава и в библиотеката на Лвовския университет „И. Франко“ (9, с. 13).

Библиотеката продължава да съществува към Полоцката катедрална църква „Св. София“ и след 1579 г., но след загубата на уникалните си колекции тя вече не се отличава от другите манастирски библиотеки на Беларус, което снижава нейната роля в духовния живот.

1569 г. слага началото на нова страница в историята на нашата страна. В тази година от политическата карта на Европа изчезва Великото Литовско княжество и се появява нова голяма и могъща държавна формация – Жеч Посполита. Изследователите се разминават в оценката на резултатите от Люблинската уния. По мнението на едни, Жеч Посполита е федерация – „равноправно обединение на две независими държави“ (4, с. 110). Други считат, че „Люблинската уния – това е анексия и инкорпорация на княжества в полското кралство“ (2, с. 165). Така или иначе след Люблинската уния по белоруските земи започва активно въвеждане на полските порядки и правила, на езика, културата и католическото вероизповедание. В резултат на това през 1696 г. полският език е обявен за държавен език на ВЛК, по-голямата част от шляхтата се покатоличва и „ополячва“.

По това време на територията на Беларус се създава твърде сложна религиозна обстановка. Главното противоречие се заключава в различното вероизповедание на жителите на Полша и ВЛК: в Полша доминира католицизмът, а във ВЛК по-голямата част от населението се придържа към православието (Беларус, Украйна) и протестантството (Литва). И католицизмът, и православието преживяват криза по това време, развиват се реформацията и контрареформацията. Своеобразен компромис в религиозното противостояние става решението на Брестката уния (1596) за създаването на униатска (гръцко-католическа) църква, която получава широко разпространение в Беларус. Към края на XVIII в. униатството е най-многочисленото религиозно обединение: 39% от населението, живеещо на територията на ВЛК, счита себе си за униати, а само 6,5% за православни (2, с. 246–248).

Борбата между католицизма и православието, между реформаторите и контрареформаторите има идейно, но и физическо противопоставяне. Литературно-богословската полемика, дебатите в сейма и в сеймовете на воеводствата прерастват в погроми и въстания. Това се отразява във всички сфери на духовния живот. Литературата, образованието, книгопечатането, библиотечното дело стават арена на жестока идейна конфронтация, средство на борба за душите, сърцата и кесните на жителите на Беларус.

От момента на възникване на първите типографии по белоруските земи в книгопечатането се използват както латинския, така и кирилския шрифт. Типографиите, печатащи книги на латиница, били ориентирани предимно към издаване на католическа и протестантска религиозна литература, а така също на полска светска литература, в т.ч. учебна. Кирилските типографии издават православна или униатска религиозна литература, светски и учебни издания с православна ориентация. От втората половина на XVII в. кирилското книгопечатане се намира в упадък и доминиращо положение заема печатането на книги на латиница на полски, латински и други езици.

Съветското книгознание не разглежда изданията на латиница като духовно наследство на белоруския народ, затова научните изследвания, посветени на тази тема, са твърде малко. Попълването на този пропуск е една от основните задачи на съвременното беларуско книгознание и библиография. Работата в това направление вече е започната. НББ генерира БД „Книга Беларус“, целта на която е пълно библиографско описание на националните документи. Сега в нея се наброяват около 2 хиляди описани издания, отпечатани от белоруските типографии с латински шрифт през XVI–XVIII в.

В периода на Жеч Посполита манастирските и църковните библиотеки на територията на Беларус получават по-нататъшно развитие. Значителна роля изиграва Тридентският църковен събор: фактически в неговите решения за първи път се излагат организационните основи и правила за работа на библиотеките. Фондовете на библиотеките на повечето манастири са малочислени и се формират в строго съответствие с индекса на забранените книги, утвърден от събора.

Борбата за идейна чистота на фондовете на библиотеките се води не само по пътя на разясненията, дискусиите и забраните, но и в суровите форми, присъщи на духа на Средновековието. Така през 1581 г. във Вилнюс йезуитите организират публично изгаряне на „забранени“ книги, иззети от книжните магазини и библиотеки. За съжаление такива средства в противоборството на идеи нееднократно се повтарят, в резултат на което на книжните фондове на библиотеките се нанася непоправима вреда. Засилването на позициите на католическата църква и нейните ордени, отслабването на православната църква довеждат до намаляване на количеството на библиотеките към православните манастири. След Брестката уния функциониралите на територията на Беларус православни манастири се присъединяват към униатския базилиански орден, което довежда до разоряването на техните библиотеки и погиването на много ценни издания.

Наред с манастирските, по-нататъшно развитие получават и библиотеките на учебните заведения. При създаването на различни обединения на школи, лицей и колегиуми се развиват библиотеки, фондовете на които на първо време се формират от изданията на техните типографии и от книгите, съответстващи на идейната им насоченост. Честите сблъсъци между католици и православни довели до това, че в края на XVII–началото на XVIII в. повечето православни братски школи, типографии и библиотеки са разгромени. Просвещението, в т.ч. и библиотечното дело в Беларус, става монопол на католическите монашески ордени, на първо място на йезуитските.

Най-голямата и влиятелна обществена библиотека на територията на ВЛК в периода на Жеч Посполита е библиотеката на Вилнюския университет. Създадена през 1570 г. като библиотека на йезуитския колегиум, тя притежава богати фондове от книги и ръкописи. Към 1773 г., т.е. към момента на реорганизацията, библиотеката наброява около 11 хиляди книги, което я причислява към най-големите и известни библиотеки в Европа тогава. Както и в другите библиотеки, повечето книги в нея са теологическа литература, но също така има книги по философия, медицина, право, математика, астрономия, естествени науки(5, с. 96).

В периода на Жеч Посполита по-нататъшно развитие в Беларус получават частните библиотеки, които се създават от богатите и образованите хора. Най-големите сред тях са библиотеките на Радзивилови в Несвиж, Хрептовичи в Щорс, Сапегови в Деречин и Ружан, Огински в Ретава(6, с. 179–187).

Най-голямата частна книжна колекция в Жеч Посполита е създадена от Радзивилови в техния родови замък в Несвиж. Дълго време тя фактически изпълнява функциите на държавна библиотека на ВЛК. Николай Радзивило Черний (1515–1565) започва да създава библиотеката през втората половина на XVI в. Благодарение на неговите широки културни връзки, фондът на библиотеката се попълва с ръкописи и издания, донесени от Европа, с книги от типографиите на ВЛК, в т.ч. личните типографии на Николай Радзивило Черний в Несвиж и Брест. През 1770 г. библиотеката на Радзивило в Несвиж наброява повече от 20 000 тома. В нейния фонд има инкунабули, палеотипи, антична и ренесансова литература, исторически и юридически издания, полемични реформаторски произведения, издания на белоруски типографии, френски, латински, полски и други. Библиотеката има и голям фонд от ръкописи, в т.ч. редки.

След първото разделяне на Жеч Посполита през 1772 г. Несвижската библиотека на Радзивило по заповед на Екатерина II е конфискувана и около 15 хиляди книги, без да се броят гравюрите, картите и нотите, са предадени на Руската академия на науките в Санкт Петербург, както и на други библиотеки. По такъв начин единната колекция е раздробена. Част от ценните книги е изнесена от руските власти от Несвижския замък през октомври 1812 г.(10, с. 329–330). В резултат на това най-голямата частна библиотека по белоруските земи, която би могла да претендира за национална, фактически е унищожена. Тя повтаря съдбата на първата най-голяма и значима белоруска библиотека – библиотеката на катедралната църква „Св. София“ в Полоцк.

През XIX в. в замъка се възстановява, а по-точно се създава отново библиотека, т.нар. втора библиотека на Радзивилови. Обаче през XX в. за Несвижската библиотека отново

настъпва черен период. По време на Първата световна и на Гражданската война тя е подложена на разграбване. Нейната последна част, намираща се в замъка до края на 1930 г., след присъединяването на Западна Беларус към БССР през 1941 г. е предадена на Библиотеката на академията на науките на БССР. Тук обаче даже не успяват да обработят книгите от колекцията на Радзивило: в същата година заедно с други културни ценности те са изнесени от фашистите от окупирания Минск в Германия. След края на Втората световна война разпилените части на Несвижската библиотека на Радзивило частично се връщат в Беларус и са предадени на съхранение в библиотеки и архиви на републиката(11, с.136–141).

Сега книги от Несвижската библиотека на Радзивило се съхраняват в библиотеки в Русия, Полша, Украйна, Литва и в други страни. Незначителна част от колекцията се намира в Централната научна библиотека на НАН (Националната академия на науките) на Беларус (повече от 3500 екземпляра), в Националната библиотека на Беларус (около 500 екземпляра) и в Президентската библиотека (повече от 100 екземпляра). През 1997 г. НББ инициира крупен международен проект „Радзивилиана“, насочен към реконструкция и виртуално възстановяване на документалното наследство на Радзивило. В проекта участват библиотеки и архиви от Беларус, Русия, Полша, Украйна и Литва.

Повече от 6000 древни ръкописа, редки книги и карти се намират в Щорс в библиотеката на магната Хрептович. В годините на Първата световна война библиотеката на Хрептович е изнесена в Русия, а след това предадена на киевския университет. В 2006 г. от НББ е инициран проект за изучаване и виртуална реконструкция на библиотеката на Хрептович, който в 2008 г. получава подкрепата на ЮНЕСКО и сега е в процес на реализация.

От края на XVIII в. развитието на Беларус е непосредствено свързано с Русия. В резултат на трите разделяния на Жеч Посполита (1772, 1793, 1795 г.) белоруските земи са присъединени към Руската империя. Историята на този период е история както на мирното и успешно развитие на промишлеността и селското стопанство, на икономическите и социалните реформи, така и на най-големите и най-ожесточени социални и военни конфликти с многочислени жертви и разрушения, отразили се във всички сфери на живота в Беларус, включително и в библиотечното дело.

В този период на територията на Беларус възникват нови учебни заведения. Още след първото разделяне на Жеч Посполита в редица градове на Беларус се откриват повече от 20 училища. В 1789 г. в Могилев, Полоцк, Витебск, Орша, Копис, Чериков, Чауси и Мстислав се създават народни училища. В първата трета на XIX в. на територията на Беларус са открити всичко 6 гимназии и 17 уездни училища - уезд е административно-териториална единица(9, с. 19-20). Заедно с нарастването на броя на учебните заведения нараства и числото на библиотеките. Библиотеката на Вилнюския университет се превръща в една от най-големите библиотеки на територията на Беларус и Литва. За периода 1803–1832 г. нейният фонд се увеличава 5 пъти и достига 60 хиляди екземпляра(5, с. 97).

За съжаление този период за библиотеките на Беларус се отличава и със значителни загуби. Както писахме по-горе, след разделянето на Жеч Посполита библиотеката на Радзивило е изнесена. Огромни загуби донася на Беларус Руско-френската война през 1812 г. Много градове и села са разрушени и унищожени. Градското население намалява 2–3 пъти, селското стопанство упада. От военните действия пострадват паметници на архитектурата, учреждения на културата и образованието, в т.ч. и библиотеки.

През 1830 г. в западните губернии на Руската империя избухва въстание, което обхваща цялата територия на Жеч Посполита, включително и белоруските земи. След потушаването на въстанието настъпва период на реакция. Забранена е употребата на наименованието „белоруски губернии“ – тези територии трябва да се наричат Северозападен край. В качеството на официален се въвежда руският език, полският и белоруският са забранени. Закриват се католическите събори, манастири, учебни заведения и техните библиотеки. През май 1832 г. прекратяват своята работа Вилнюският университет и неговата библиотека(5, с. 105).

Междувременно в редица губернки градове на Беларус са открити типографии,

печатащи книги на руски език. Освен това докарват се книги от Москва, Санкт Петербург, Киев и други градове, възможно е да се поръчат списания и вестници, излизащи в Москва и Санкт Петербург. Всичко това създава благоприятни условия за възникването и развитието на библиотеките. Важно събитие в историята на библиотечното дело на Беларус става появата на първите губернски публични библиотеки през 30-те години на XIX в., открити в Могилев и Гродно. Създават се специални учебни заведения и библиотеки към тях. През 1840 г. е организирано Горигоретското земеделско училище, към което започва да действа първата селскостопанска библиотека на Беларус(9, с. 25–30).

През 1863–1864 г. на територията на бившата Жеч Пospолита отново избухва въстание. В огъня на въстанието и в периода на неговото потушаване отново загиват библиотечни колекции. Настъпилата след това реакция довежда до закриването на библиотеки, до забавянето на темповете на развитие на съществуващите и създаването на нови. Така през март 1864 г. е затворен Горигоретският земеделски институт, престава да функционира и неговата библиотека. През същата година във Вилнюския учебен окръг властите закриват още 8 средни учебни заведения и техните библиотеки. Прекратяват своята работа също библиотеки, в основата на чийто фондове са „полски“ книги, забранено е откриването на нови публични библиотеки, което става една от причините за упадък на губернските публични библиотеки, създадени през 30-те години.

Положителни тенденции в развитието на библиотечното дело на Беларус се забелязват през 70-те години на XIX в. Разрешава се, в частност, да се организират публични библиотеки. В този период на територията на Беларус значително се увеличава количеството на книгите, издавани на руски език. Ако през XVIII в. на руски език излизат 11 книги, в първата половина на XIX в. – 28, то за периода от 1851 до 1917 г. те са 6508(16, с. 307), което създава благоприятни предпоставки за развитието на библиотеките. Към 1886 г. на територията на Беларус се наброяват вече 35 публични библиотеки. В това число са обществените, търговските библиотеки и кабинети за четене, училищните народни библиотеки. Към края на века тяхното количество заедно с народните достига 1000(9, с. 35).

Икономическият ръст в началото на XX в., положителните изменения в сферата на образованието, отслабването на цензурата, снемането на забраната за използване на белоруския език създават благоприятни условия за издателска дейност, за книжна търговия и за развитието на библиотеките. В началото на XX в. в губернските и в уездните градове на Беларус се увеличава количеството на обществените публични библиотеки: откриват се нови в Минск, Орша, Бобруйск, Витебск, Полоцк, Гомел и други градове, създават се библиотеки към научни и културни общества. Към 1913 г. на територията на Беларус функционират 851 публични библиотеки с книжен фонд 423 000 екземпляра(12, с. 192). Но в този период на територията на Беларус отсъства голяма библиотека, макар и частично изпълняваща функциите на национална, която да събира и съхранява национални документи.

Трагична за белорусите е Първата световна война. Територията на страната става арена на активни военни действия. По време на войната загиват повече от 1 200 000 белоруси, стотици хиляди бежанци и работници не се завръщат от Русия и Германия. В хода на военните действия са разрушени много градове и промишлени предприятия, опожарени са стотици села, унищожени са материални и духовни ценности. Недоволството от войната на работниците, селяните, войниците, доведени до крайна нищета, от стопанската разруха и глада се изразява в масови прояви, които завършват с февруарската буржуазнодемократична, октомврийската социалистическа революция от 1917 г. и Гражданската война. След възстановяването на полската държава през ноември 1918 г. с нова сила избухва многовековната борба между Полша и Русия за белоруските земи. Това довежда до поредната война, разразила се на територията на Беларус (1919–1920).

След военните и революционни бури в началото на 20-те години на XX в. на белоруската земя настъпва дългоочакваният мир. Заедно със създаването на белоруската държава започва възстановяването на промишлеността и селското стопанство, откриването на учреждения за наука, образование и култура.

В резултат на Първата световна, Гражданската и Съветско-полската война, февруар-

ската и октомврийската революции библиотеките на Беларус и техните фондове са практически напълно унищожени, разграбени и изнесени извън пределите на страната. По оценка на изследователите, „основа за създаването на библиотеките в съветския период в известна степен можели да послужат само 22 запазили се градски обществени библиотеки...“ (9, с. 58), т.е. следвоенната библиотечна система на републиката през 20-те години фактически не се възстановява, а се създава практически от нулата.

През 1921 г. – в първите години от съществуването на младата държава (Белоруската съветска социалистическа република), е създадена Белоруска държавна и университетска библиотека, станала основа за развитието на библиотечната система на страната.

След реорганизацията ѝ през 1926 г. са създадени самостоятелните Белоруска държавна библиотека и библиотека на Белоруския държавен университет. В края на 20-те и началото на 30-те години на XX в. в областните центрове и в Минск към Дома на правителството се създават филиали на Белоруската държавна библиотека, които в 1938 г. се преобразуват в областни и в Правителствена библиотека. Започват да се откриват първите масови библиотеки, количеството на които стремително расте. Получават развитие библиотеките към учебни заведения и промишлени предприятия.

В началото на 40-те години в републиката е създадена широка мрежа от различни видове библиотеки. В 1941 г., т.е. по-малко от 20 години след началото на дейността по библиотечната система на републиката, в Беларус вече се наброяват 4172 библиотеки с книжен фонд повече от 5 млн. екз. (3, с. 53–63). За първи път в цялата история на Беларус започва своята работа Държавна библиотека – координационен център за библиотеките в страната, открити са библиотеките на Белоруския държавен университет и на Академията на науките. Те пристъпват към формиране на фондове от редки и старопечатни издания, съхранени на територията на Беларус след многовековни размирни години.

В този период наред с положителните наблюдават се и отрицателни тенденции. Политиката на моноидеология, войнстващ комунизъм и атеизъм довежда до напускането на Беларус от много представители на интелигенцията, а в годините на репресия – и към тяхното унищожаване. Заедно с хората страната напускат и книги, заедно с авторите и привържениците на идеи арестуват и унищожават техните трудове. В борбата с инакомислието загиват религиозни и светски издания, представляващи многовековната култура на нашия народ.

Особеност на този период също се явява разделянето на Беларус на две части – Западна и Източна, които се обединяват в една държава през 1939 г. За съжаление до днес не е проведено задълбочено научно изследване, посветено на развитието на библиотечното дело по това време в западните области на републиката. Надяваме се, че със съвместните усилия на историци и библиотековеди от Беларус и Полша такова изследване в близко време ще бъде осъществено.

Мирният живот на белорусите е прекъснат от войната. Територията на Беларус отново става поле на ожесточени боеве, окупирана е от немско-фашистките завоеватели. По време на Втората световна война библиотечната мрежа е отново напълно разрушена, библиотечните фондове са разграбени и унищожени (3, 7, 15). Пострадат и най-големите библиотеки на републиката – Държавната библиотека на БССР и библиотеката на Академията на науките. Техните фондове са почти напълно разграбени и унищожени. През войната са изнесени от страната или унищожени даже онези трохи на книжното културно наследство, които са събрани през краткия междувоенен период.

От 1944 г., след освобождаването на Беларус, започва възстановяване на библиотеките. Два месеца по-късно вече функционират 10 от 12-те областни библиотеки, 103 районни и 1424 изби-читални. Възобновяват своята работа Държавната библиотека, библиотеката на Академията на науките, на Белоруския държавен университет, на други учреждения и организации (13, 14). В страната се връщат част от изнесените от територията ѝ книги. Част, но далеч не всички. Много от тях са военни трофеи и заминават в други страни, настанени са в частни колекции. Към 1948 г. НББ количествено възстановява своите фондове. Количествено да, но качествено много издания са се оказали за нас безвъзвратно загубени.

Годишите от 1950-а, та до 80-те са години на активен ръст на количеството на библиотеките и на увеличение на техните фондове. Създават се отраслови научни библиотеки, развива се мрежата на публичните и специалните библиотеки. В началото на 90-те години на XX в. в Беларус се наброяват около 12 000 библиотеки, в т.ч. повече от 5200 публични и около 5000 училищни със съвкупен обем на фондовете повече от 220 млн. екз.(1, с. 144).

Първите години на суверенна Беларус донасят в библиотечното дело на страната както дух на независимост, така и редица икономически проблеми, които никак не способстват за реализацията на идеята за възстановяване на паметниците на националната култура, в т.ч. книжната. Заедно с това в годините на промените ние успяхме да съхраним системата на библиотеките и техните фондове. Постепенно укрепналата икономика и социална стабилност позволяват да се увеличат отделяните средства за комплектуване на фондовете на библиотеките, в т.ч. на редките издания. Активизира се работата по научната обработка на редките книги, възстановяването на колекциите, формирането на библиографски и пълнотекстови електронни БД. Така, ако в началото на 70-те фондът от редки, старопечатни книги в НББ наброява около 32 000 тома, 2/3 от които съставляли издания от XV–XVIII в. (17, с. 12), то към 2008 г. дадената колекция се е увеличава повече от 2,5 пъти и сега наброява повече от 70 000 издания.

С цел обезпечаване на опазването на паметниците на книжната култура на Беларус и на достъпа до тях на широк кръг ползватели НББ разработи редица програми - държавна програма „Паметта на Беларус“, „Скориниана“, „Радзивиличиана“ и др.

Анализът на историята на възникването и развитието на библиотеките на Беларус и техните фондове позволява да се направят следните изводи:

1. Пребиваването на белоруските земи в продължение на много векове в състава на мощни многонационални полирелигиозни държавни образования – Киевска Рус, Великото Литовско княжество, Жеч Пospолита, Руската империя, Съветския съюз, географското разположение на Беларус в центъра на Европа, на кръстопътя на политическите, икономическите, религиозните и културни традиции, на търговските и военни пътища:

- съдейства за създаването на територията на Беларус на уникални паметници на националната книжовна култура със световно значение;

- превръща Беларус в родина на много известни дейци на науката и културата, чието интелектуално и културно наследство принадлежи на няколко народа;

- превръща Беларус в арена на многочислени ожесточени военни и социални конфликти, нанесли непоправима загуба на фондовете на библиотеките;

- става причина за междурелигиозни конфликти, които довеждат до унищожаването на значителна част от библиотеките и паметниците на книжовната култура;

2. Най-големите библиотеки, отразяващи културното наследство на белорусите от XI–XIX в., не са запазени до наши дни: библиотеката на катедралната църква „Св. София“ в Полоцк, съществувала повече от 500 години, е унищожена през 1579 г.; библиотеката на Родзивилов в Несвиж, просъществува около 200 години, изчезва като единна колекция на границата на XVIII–XIX в.

3. До днешно време се съхранява само незначителна част от паметниците на книжовната култура на Беларус от миналите векове, по-голяма част от които се намират извън пределите на страната. За връщането им в Родината и за обезпечаването на достъпа до тях на изследователите, както и на широк кръг ползватели, е необходимо:

- създаване на пълна национална библиография;

- библиографска реконструкция на колекциите на известните библиотеки;

- определяне на местонахождението както на цели колекции, така и на отделни документи;

- придобиване и създаване на факсимилни и електронни копия на редки ръкописни и печатни издания;

- връщане на оригинални документи в Родината чрез реституция, обмен, покупка и по други начини;

- формиране на пълна колекция от национални документи във вид на традиционни и електронни библиотеки.

За решаването на тези задачи е нужна системна планомерна работа на всички институции в обществото, както на структурите на властта, така и на научните и образователни учреждения, библиотеки, музеи, архиви, религиозни и обществени организации по изучаване, издирване, връщане, реставрация, репродуциране и предоставяне на ползвателите на книжовното наследство на Беларус.

Литература

1. **Бібліятэчная** справа ў Рэспубліцы Беларусь : даведнік / БУК, ЦНБ АНБ ; склад. : Р. С. Матульскі ; пад рэд.: Н. Ю. Бярозкінай, Н. А. Ляйко. – Мінск : 1995. – 164 с.
2. **Гісторыя** Беларусі. У 2 ч. Ч. 1. Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. : падручнік / Я. К. Новік. – 3-е выд., дапр. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2007.
3. **Из докладной** записки председателя Комитета по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров БССР М. А. Минковича Совету Министров БССР „О развертывании культурно-просветительной работы в БССР в послевоенный период“ – о состоянии библиотечной работы и кадрах культурно-просветительных учреждений республики. // *Библиотечное дело в БССР* : документы и материалы 1941–1958, 53–63.
4. **История** Беларуси : учеб. пособие для вузов, колледжей, лицеев, гимназий и школ / БГУ. – Минск : 1997. – 446 с.
5. **История** Вильнюсского университета (1579–1979). – Вильнюс : Мокслас, 1979, с. 373.
6. **Коўкель, Л.** Приватныя кнігазборы на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага эпохі асветніцтва (Праблемы і магчымасці даследавання). // *Матэрыялы Другіх Кнігазнаўчых чытанняў „Кніжная культура Рэчы Паспалітай“* (Мінск, 15–16 верасня 2000 г.). – Мінск : Красіка-Прынт, 2002, 179–187.
7. **Кузьменкова, Л.** О восстановлении и возобновлении работы библиотеки [Брестской городской библиотекой им. А. С. Пушкина]. – Заря. – 1944. – 29 сентября.
8. **Неміроўскі, Я. Л.** Каталог выданняў Ф. Скарыны. // *Францыск Скарына і яго час* : Энц. давед. – Мінск : БелСЭ, 1988, 359–360.
9. **Покало, М. И.** История библиотечного дела БССР. – 1986.
10. **Рошчына, Т.** Бібліятэкі Радзівілаў. // *Вялікае княства Літоўскае : энцыклапедыя* : у 2 т. – Мінск : БелЭН, 2007. Т. 1.
11. **Рощина, Т. И.** Проект „Radziviliana“ : проблемы и пути реализации. // *Программа ЮНЕСКО „Память мира“* : деятельность библиотек, архивов, музеев по сохранению документального наследия : материалы международной конференции. Минск, 30 ноября–1 декабря 2006 г. / НББ ; сост. Г. В. Киреева. – Минск : Красика-Прынт, 2007.
12. **Симановский, И. Б.** Развитие библиотечного дела в БССР, его итоги и перспективы : к 40-летию Великой Октябрьской социалистической революции. // *40 лет библиотечного строительства в СССР*. – Москва : 1958, 191–286.
13. **Сообщение** о восстановлении библиотеки Академии наук БССР. – Сов. Белоруссия. – 1945. – 3 января.
14. **Сообщение** о восстановлении библиотеки Белорусского государственного университета. – Сов. Белоруссия. – 1944. – 15 ноября.
15. **Справка** председателя Комитета по делам культурно-просветительных учреждений при СНК БССР П. В. Люторовича о состоянии библиотечного дела в республике. // *Библиотечное дело в БССР* : документы и материалы 1941–1958, 37–39.
16. **Умецкая, Е. С.** Издания на русском языке XIX–начала XX в. // *Кніга Беларусі. 1517–1917* : зводны каталог. – Мінск : 1986, 291–308.
17. **Цыганков, Э. Н.** К 50-летию Государственной библиотеки БССР им. В. И. Ленина (1922–1972). (В помощь докладчику) / Гос. б-ка БССР им. В. И. Ленина. – Минск : 1972. – 18 с.
18. **Nemirovskij, E.** Gesamtkatalog der Fruhdruke in kyrilische Schrift. Band 3. Die Prager Druckerei von Francisk Skorina. – Baden-Baden : 1998. – 405 p.

Превод Ели Попова

Авторът е директор на Националната библиотека на Беларус.

ЛЕТНИ ПРОГРАМИ ЗА ДЕЦА В AMERICAN CENTER И В ОБЩИНСКИТЕ БИБЛИОТЕКИ В МОНРЕАЛ

ЕКАТЕРИНА ВЪЛКОВА

*С всичко, което знам, може да се напише книга... вярно е, че
със всичко, което не знам, може да се направи библиотека.*

Саша Гитри (1885-1957), френски режисьор

Няма нищо по-умилително от подкупващ детски поглед и молба: „Нека да довършим заедно дракона сега!“ Тези думи на момиченцето, което така усърдно следваше заедно с другите деца демонстрацията, ме развълнува. Макар че бяхме надминали даденото време за програмата, останахме, докато не изпълним докрай стъпките от указанията за изработването на хартиен дракон.

За какво става дума?

През лятото на 2008 г. щях да бъда в България. Все още студентка по библиотечни и информационни науки в университета в Монреал, имах голямо желание да приложа наученото от мен в класните стаи и видяното в практиката. След известни проучвания и колебания къде бих могла да осъществя програма като „Час на приказката“, аз се обърнах към г-жа Камелия Конева от American Corner в Софийската градска библиотека. Доброволното сътрудничество, към което призоваваше American Corner, е интересна формула, която позволява изяви в различни дейности, свързани с мисията на центъра, а и тя е в хармония с методите на работа в американските библиотеки. Много от сътрудниците там работят на доброволни начала. Нашето общуване, макар и отдалеч, направи възможна реализацията на две събития – в American Corner в София и в Американската читалня в Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ във Варна.

Програмата в София бе ориентирана към 14-16-годишни юноши, като темата на заниманието беше: „Дедууд: да натрупаш богатство с помощта на Дявола“. Този избор не беше лесен: коя е темата, която ще събуди интерес у юношите, която ще е свързана с американската история или действителност, традиции, обичаи? Целта на заниманието беше дискусия върху прочетени книги, но кои книги ще заинтригуват младите? След размишление върху няколко идеи, спрях се на темата за Дедууд. Това е град в Южна Дакота, САЩ, известен е с голямо златно находище, пионерски начинания, завладяване на американския запад, изграждането на американската нация и създаването на закони. Доста привлекателни аспекти на тема, свързана с приключения и предизвикателства. Програмата във Варна имаше съвсем различна насоченост и беше създадена за 6–10-годишни деца, които трябваше да размишляват: били ли са драконите митологични същества, или наистина са съществували. Двете инициативи се основаваха на различни книги и бяха проведени на английски език.

Започнах подготовката за двете занимания, като предварително написах планове. Всеки план обяснява целта на заниманието, изрежда използваните книги, детайлно разработва протичането на заниманията. Един такъв план е необходим документ, който улеснява работата по създаването и осъществяването на подобни събития.

Теоретичната подготовка от университета, където се учим как да организираме такива начинания, усвоих от специалния предмет, наречен „Информационни услуги за млади читатели“. Практическата ми подготовка се свеждаше до домашни задачи в рамките на този курс, а също посещение и участие в множество подобни занимания. Библиотеките в

североамериканския континент предлагат задължително т.нар. „Час на приказката“, „Читателски клуб“ и други, в които книгите и техният прочит представляват основна част от заниманието, следвано от художествено мероприятие, тематично свързано с книгите. Двете представяния, които реализирах, бяха базирани на този модел.

Програмата в София беше организирана в три срещи.

При първата имахме за цел да запознаем с темата, да предствим книгите и да изясним как ще протече цялата програма. Осемте участника имаха на разположение четири книги и интернет ресурси, откъдето да се подготвят за следващите занимания. Преди да се срещнем за втори път – четири седмици по-късно, участниците си бяха разменили книгите. По време на второто занимание думата беше дадена предимно на юношите. Разисквахме произхода на града и неговата организация, развитието на обществото и законите. Като подготовка за третата среща, участниците трябваше да напишат (или да помислят) върху една въображаема ситуация, включваща няколко героя. Дискусията върху това разсъждение беше начало на третата среща, когато се опитахме да изградим портретите на няколко важни герои – действителни личности от американската история. Заинтересоваността и сериозността, която присъстващите демонстрираха, дейното им участие в дискусиите, както и готовността им за участие в други подобни занимания бяха доказателство за успеха на нашата програма.

Американската читалня във Варна, макар и по-малка по площ, успя да събере около 12 деца от детски клуб „Мелита“, които с голямо желание присъстваха и на двете занимания – на 1 и на 2 юли 2008 г. Първият ден с помощта на книгите се запознахме с различните видове дракони, с образите на Херкулес, свети Георги, свети Арахангел Михаил, с азбуката на драконите (според една от книгите). А след това направихме дракони от предварително изрязани и подготвени късове хартия. На следващия ден децата ни направиха голяма изненада. Запалени по темата и под ръководството на учителката си, те бяха нарисували красиви дракони. Украсихме стените и започнах да чета книгите, в които драконите заемаха централно място. След това децата имаха възможност да изкажат мнението си дали драконите са съществували, или не. Завършихме заниманието с изработване на хартиени дракони.

Отварям голяма скоба, за да отбележа, че е необходимо време и внимание, за да се подберат най-подходящите материали за провеждането на подобно занимание. Книги за дракони има много, но изборът на тези, които да отговарят на идеята и които да имат връзка помежду си, изисква прочит и размисъл.

Имах възможност да предам опита по създаване и провеждане на такива занимания (програми) по време на семинар, организиран в Американската читалня в Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ във Варна на 3 юли. Присъстваха около 15 колеги, сред които и г-жа Милкова, директор на библиотеката. За мен беше удоволствие да предам информация и опит, както и да събера такива от хора с многогодишен опит и любов към библиотекарската професия. Освен летните програми за деца бяха засегнати почти всички аспекти от работата на библиотекаря: каталогизиране и обработка, работа с читатели, информатизация на процесите, както и университетското образование. Колегите проявиха интерес към организацията и функционирането на библиотеките в Монреал, с които съм добре запозната.

Основен двигател в развитието на детските отдели в библиотеките в Монреал е разбирането, че любовта към четенето и книгите може да бъде събудена в най-ранна възраст и че децата трябва да бъдат научени да посещават и да ползват библиотеките и техните ресурси. Тази мисия в Монреал се изпълнява успешно от т.н. „Public Libraries“ – библиотеки, които съществуват във всеки квартал и обслужват безплатно жителите му, а срещу заплащане – и такива, които живеят в други части на града. За да разберете функционирането на библиотечната система в Монреал, необходимо е да се познава устройството на града. Монреал е близо двумилионен град, който е разделен на 15 самостоятелни общини и на други 19, които са под управлението на една Голяма община на Монреал (Ville de Montreal).

Всяка самостоятелна община разполага със своя библиотека, а Ville de Montreal е формирала мрежа от 44 общински библиотеки, управлявани централно – финансиране, централно каталогизиране, обработка на книгите и организиране на някои програми. Управлението на такава общинска (или квартална) библиотека е комплексна задача, която изисква взаимодействие с общинските управи, от които зависи финансирането на

библиотеката, управлението на персонала, на програмите, развитието на колекцията и поддържане на мястото, което една подобна организация заема в живота на гражданите. Всяка общинска библиотека има задължително отдел за деца, като ползва отделно помещение. Колекцията се обогатява в зависимост от търсенето – с превес на книги на френски или на английски. Разработват се програми за различните детски възрасти, като най-младите ползватели на библиотеката са дори бебета. Съществува специална инициатива, според която на бебето се даряват книга и абонамент, който му позволява да участва в час на приказката, както и да заема детски книжки. Това се отнася за бебета от 18-месечна възраст нагоре.

Други програми през годината са свързани с определени празници, например Коледа, Великден, Ден на майката, Халоуин. Има едноседмични програми по време на пролетната ваканция, срещи с артисти и писатели. Най-голямото събитие е летният читателски клуб. Записаните деца правят списък на прочетените от тях книги и в края на ваканцията се излъчва победител – прочелият най-голям брой книги през лятната ваканция. Тази програма също може да бъде тематична, например, „Детективи“, „Смях“, „Космос“. За предпочитане е децата да избират и взимат от библиотеката предимно книги на избраната тема, без да има строго ограничение за това. За успешното развитие на колекциите на общинските библиотеки спомага агресивната издателска политика, която насърчава писането и издаването на нови книги – например степенувани читанки за учещите се да четат, които са с по-едър шрифт, примерен езиков речник, съобразен с възрастта и познанията на децата. Количеството на нови издания (заглавия) е впечатляващо и е в хармония с политиката за четене и за книгата на Министерството на образованието на провинция Квебек, приета през 1998 г.

Предизвикателство за общинските библиотеки в днешно време е интернет – с възможностите за търсене и намиране на информация. Затова основна задача е връщането на юношите към библиотеките – една възраст, при която се наблюдава отслабване на читателските интереси, както и запазването функциите на кварталните библиотеки като активни центрове, а не като хранилища на книги. За целта се разработват множество програми, развиват се различни дейности, предлагат се нови услуги – помощ при писане на домашни работи, компютърни курсове, организират се състезания по компютърни игри за юноши. Изобретателност, следване на тенденции, взаимстване на похвати от други клонове на управлението, като например, маркетинг – всичко това спомага за успешното функциониране на кварталните библиотеки.

Интересна инициатива в една такава библиотека, „Reginald J. P. Dawson“, в чийто детски отдел работя, беше реализирана на 23 януари 2009 г. ABC Canada Literary Foundation има за цел да надмине световния рекорд по брой на слушатели, на които се четат приказки (от една и съща книга) на обществено място. Освен библиотеки, четенето може да се реализира в училища, клубове, стига регистрирането да бъде направено предварително. Събитието трябваше да се осъществи на 23 януари в цяла Канада, в рамките на едно денонощие. САЩ са регистрирали миналата година 78 791 слушатели (възрастни и деца), и Канада има амбицията да надмине този брой. Програмата е част от Family Literacy Day, който се отбелязва всяка година на 27 януари. Според предварителната регистрация, броят на участниците е около 190 000. В библиотеката, където работя, 35 деца бяха участвали в тази програма, като приказките бяха прочетени от кмета на общината. Забележителен беше срокът, който имаме за организирането на програмата – само две седмици, в който освен обявяването и разгласяването, бяха включени и редица бюрократични подробности.

Наблюденията ми позволяват да мисля, че нашата професия е подложена на предизвикателството на днешния ден, но може да бъде упражнявана под различни форми, стига да съществува желание, увлечение, страст и въображение. Любовта към книгите трябва да бъде споделяна, за да има повече красота в живота.

Авторката е студентка по библиотечни и информационни науки в монреалския университет и библиотекар в детския отдел на библиотека „Reginald J. P. Dawson“ в Монреал, Канада.

ДНЕВНИЦИТЕ НА УЧРЕДИТЕЛНОТО БЪЛГАРСКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ В ТЪРНОВО, 1879 Г.

МИЛКАНА БОШНАКОВА

В изпълнение клаузите на предварителния Санстефански мирен договор и на Берлинския договор от 1878 г., Учредителното българско народно събрание (УНС) заседава от 10 февруари до 16 април 1879 г. в старата българска столица Търново. То е свикано по разпореждане на императорския руски комисар княз Ал. Дондуков-Корсаков с цел да изработи и утвърди бъдещото държавно устройство на новоосвободеното Княжество България(1). Рамката на това устройство е вече очертана в Берлин: автономно трибутарно княжество, намиращо се под върховната власт на султана. Формата на държавното управление е посочена като конституционна наследствена монархия, начело с княз(2).

В Търново пристигат 229 народни представители(3). От тях 117 са избрани по звание (висши духовници и председатели на административни съвети и съдилища), 88 са избрани от народа, 5 са представителите на учреждения и дружества и 19 лица са назначени от княз Дондуков-Корсаков(4). Тези народни представители са на Княжеството, тоест само на една част на разпокъсаната от Берлинския конгрес българска етническа територия. По същото време в Пловдив заседава Комисия от европейски представители, която трябва да изработи за областта Източна Румелия(5), поставена под пряката политическа власт на султана, основен закон за управление – Органически устав. Откъснатите българи в Северна Добруджа, оставените в робство в Македония и Тракия нямат право на делегати. Въпреки това от там пристигат избраници в Търново, някои от които записани като представители на окръзи от Княжеството(6).

Народните представители в Учредителното събрание не са случайни хора: значителна част от тях са с висше образование, получено в Русия и Западна Европа, 2/3 владеят френски, а 1/2 френски и още един език, около 70 души са активни участници в националноосвободителното движение преди Освобождението(7). Като професионално занимание най-много са представителите на възрожденската ни интелигенция: учители, прависти, духовници, публицисти, издатели, лекари, но има и търговци, занаятчии, селяни(8). Налага се изводът, че въпреки дългото робство, българският народ е в състояние да излъчи достойни и способни синове, които показват далновидност в една непозната за тях дейност – парламентарната и стават първостроителите на съвременна България.

Първите заседания на народните представители са неофициални и провеждат в църквата „Св. Никола“ в Търново преди откриване на Учредителното събрание. На тях присъстват и дошлите 45 народни избраници от Македония, Източна Румелия и Одринско. Основната и единствена точка, по която са разгорещените дебати е „общонародният въпрос“, т.е., разделянето от Великите сили на земите, населени с българи, и организирането на действен протест срещу тази неправда. Внушителна група от участниците е на мнение, че Учредителното събрание не трябва да се открива, защото така българите официално ще признаят несправедливите клаузи на Берлинския договор(9). Енергичното действие на представителите на Временното руско управление в страната допринася за успокояване на атмосферата и за започване работата на събранието в предвидения срок.

Учредителното българско народно събрание е открито тържествено на 10 февруари 1879 г. от императорския руски комисар в страната княз Ал. Дондуков-Корсаков в сградата

на бившия турски конак в Търново, дело на прочутия майстор Кольо Фичето, в присъствието на представители на всички държави, подписали Берлинския договор и много гости. Важното в речта на Дондуков е свободата на действие, която се предоставя на българските депутати в тяхната работа: *С пълна свобода и независимост на отделните мнения и общи прения да се изкаже всеки от Вас съвестно и с убеждение като имате на ум, че във Вашите ръце е щастието, благоденствието и бъдещата съдба на отечеството, което е извикано към нов политически живот*(10). Ненамесата във вътрешното конституционно устройство на Княжеството е правилен ход на Русия като най-сигурно средство за укрепване влиянието ѝ сред българите. В първите заседания депутатите обсъждат процедурни въпроси, гласуват благодарствени адреси до руския император за освобождението на българския народ, изработват и правилник за вътрешния ред на събранието. За председател на УНС е избран бившият екзарх Антим I, а за подпредседатели Петко Каравелов и Тодор Икономов.

Главната задача на първите народни избраници е разглеждане и гласуване на конституция на Княжество България. Проектът на конституцията, предложен за обсъждане в Учредителното събрание, е по първоначален руски проект, изработен от комисия под ръководството на началника на съдебния отдел при Временното руско управление в страната С. И. Лукиянов. За основа на „Органическия устав“, както се нарича документът тогава, са приети действащите вече конституции на съседните държави Сърбия и Румъния. Взето е предвид и мнението на българската страна – през есента на 1878 г., когато комисията по проекта работи, Лукиянов се обръща към редица видни български общественици и чрез приложен въпросник изисква писменото им мнение за бъдещото държавно устройство на България(11). Някои от изказаните становища са включени в проекта.

В началото на ноември 1878 г. изработеният проект на Органическия устав е изпратен в Русия за преработка и одобрение. Допълнения в него се внасят от Министерството на външните работи и от военния министър на Русия Д. А. Милютин. На 27 декември 1878 г. документът е върнат в София(12). Съставителите на проекта са отдали дължимото на установените демократични традиции на българския народ и настъпилите промени в обществото ни след Освободителната война. В него присъстват редица либерални моменти: намалени права на княза, издигната е ролята на Народното събрание, предложено е всеобщо и пряко народно гласуване и пр.

Още на първите заседания Учредителното събрание избира своя 15-членна комисия, която има задача да прегледа руския проект и да изработи нов документ за основните начала, върху които трябва да е изградена българската конституция. Председател на комисията е Константин Поменов, сред членовете са М. Балабанов, Д. Греков, Т. Икономов и др. На 21 март 1879 г., на 12-тото заседание на събранието, комисията представя своя доклад, изработен в съответствие на декларацията на човешките права, прогласена от Френската революция. В него се подчертава: *Най-главното начало на една Конституция е началото на свободата. Свобода на действие, говорение и мислене са начала, които като вродени човеку, трябва да се почитат от всяка Конституция*(13). Други важни принципи, подчертани в рапорта, са: принципът на равенството пред закона, принципът на самоопределението, който намира приложението си в участието на народа в законодателната власт, и принципът на сигурността на човека, т.е. неприкосновеност на личността, жилището, собствеността и кореспонденцията(14). Учредителното събрание не приема доклада на комисията, но формулираните идеи в него оказват силно влияние в по-нататъшната му работа.

Повече от двадесет дни депутатите обсъждат подробно, член по член бъдещата конституция. Те единодушно решават да отстранят от руския проект постановки, които напомнят юридическата зависимост на Княжеството, или да се изменят в духа на българската национална независимост(15). Съгласие се постига по още много въпроси, като например названието на основния български закон да бъде „Конституция“, както е при свободните народи, а не „Органически устав“, задължителното и безплатно начално образование на българите, неразделянето на обществото на съсловия, забраната на мъченията, свободата на печата, размера на гражданската листа на бъдещия княз и пр. По редица други въпроси обаче споровете са продължителни и яростни. В хода на дебатите по отношение на

еднокамарен или двукамарен да бъде българският парламент, окончателно се оформят двете фракции в Учредителното събрание – либерали и консерватори, които впоследствие прерастват в съответните партии. Като водачи на либералите изпъкват Петко Каравелов, Петко Р. Славейков, Драган Цанков и др. Лидери на консерваторите в събраниято стават д-р Константин Стоилов, Григор Начович, Тодор Икономов, Марко Балабанов и др. Независимо от рязкото противопоставяне между двете фракции в събраниято, Тодор Икономов дава блестящ пример за толерантност. Като вносител на предложението за въвеждане на сенат, той пише аргументирана реч, която сам предлага на опонента си от страна на либералите Петко Р. Славейков, за да се запознае с нея преди обсъждането. То протича толкова бурно, че накрая избухва скандал и консерваторите напускат заседанието.

Либералите се налагат не само да отпаднат сенатът в бъдещия български парламент, но и по други важни проблеми и така внасят мощна либерална струя в българската конституция. Не по-малко влияние оказват изказванията на консерваторите К. Стоилов, М. Балабанов и Д. Греков за нуждата от самоуправление на общините и децентрализация на управлението, за обявяване на българската земя за свободна от робство територия, за премахване на текста за васалното отношение на Княжеството към Високата порта и много други.

Голям и важен е дебатът, който се разгаря по църковния въпрос, защото след разпокъсването на Отечеството той е пряко свързан с националния въпрос. С цел запазване духовното единство на българския народ в лицето на Екзархията, депутатите гласуват чл. 39 на Конституцията, според който българската църква не се обособява в рамките на Княжеството, а остава част от българската църковна област, която фактически обхваща териториите на Мизия, Тракия и Македония. Неудобството от административна гледна точка за църковните дейци от факта, че местопребиваването на Екзарха остава в Цариград, е прието като необходима жертва.

Окончателните поправки в текста на Конституцията се обсъждат на 14 април 1879 г., на 26-тото предпоследно заседание. След приключването председателят на Учредителното народно събрание митрополит Антим Видински, първият български Екзарх, се обръща към депутатите със запомнящите се думи: *Слава Богу! Свършихме делото, за което бяхме повикани. Станаха някои неспоразумения, но то се разумява от само себе си. Нашето събрание беше като кораб, изложен на бури: слава Богу, този кораб достигна пристанището. Можем да кажем, че направихме закони от Народа за Народа...*(16)

Търновската конституция е гласувана и подписана на 16 април 1879 г. от депутатите на Учредителното събрание. По всеобщо признание тя е една от най-демократичните и модерни конституции на своето време. Първите български народни избраници създават документ, в който под върховенството на закона се утвърждават демократичните ценности на нашия народ и на съвременния им свят. Трудното им, но успешно дело заслужава дълговечна национална признателност.

* * *

В детайли дейността на всеки един депутат в Учредителното народно събрание може да се проследи от първоизвора – протоколите (дневниците) на събраниято. Те са известни, претърпяват няколко издания, отделни пасажи от тях често се цитират и преразказват. В изложението си ще разгледам по-подробно въпроса как са водени и издавани протоколите, ще се опитам да разсея и някои погрешно създадени представи за тях.

Едното от заблужденията е, че в Учредителното събрание очевидно има стенограф, който стенографира изказванията на депутатите. Представата се формира в общественото съзнание по аналогия на дългогодишната практика в сегашното Народно събрание да се стенографира разискванията в пленарна зала и разчетените стенограми да се издават в специални томове. Някои историци, изследователи на темата, също говорят за стенограми на УНС(17). Истината е, че стенограф и стенограми в Учредителното събрание в Търново няма. Нуждата от стенограф обаче е почувствана остро именно тогава и кара Григор Начович да потърси още през лятото на 1879 г. добър стенограф в чужбина. На поканата му откликва

младият словенец Антон Безеншек, който идва в София през есента на 1879 г., основава стенографското бюро към Народното събрание и става основоположник на българската стенография. Дневниците на Първото обикновено народно събрание се стенографират.

А в Учредителното народно събрание протоколите са писани на ръка – на кирилица, с поправки и зачертавания, както се пише чернова. Воденето на протоколите се извършва от секретари, избрани между депутатите. На тяхната работа се гледа сериозно и тя е строго регламентирана от чл. 35 на приетия Правилник за вътрешния порядък на УНС. За длъжността на секретарите още се казва: *...да пазят порядъчно архивите на Събранието, да приемат представляемите от разни места или лица, освен депутатите, прошения..., да държат редовно протоколите и подир одобрението им да ги представят час по-скоро за напечатване*(18). Изборът на секретари в Учредителното събрание се извършва на 6-тото заседание, на 25 февруари 1879 г., и избраните са: Д-р Константин Стоилов (бъдещ министър-председател), Иван Н. Гюзелев (бъдещ математик, философ и министър на просвещението), Петко Генчев, Райчо Каролев (бъдещ министър на просвещението и директор на Народната библиотека), Петко В. Горбанов (бъдещ главен секретар в Министерството на правосъдието и заместник-кмет на София), Архимандрит Константин(19). В първите заседания, преди избирането на секретарите, протоколите са водени от Тодор Икономов и архимандрит Константин. Събранието изрично решава, че секретарите имат право винаги да се включват в обсъжданията, стига да се осигурят техни заместници за това време. Ясно е избраните да водят протоколите са млади, енергични и способни депутати, владеещи чужди езици, в никакъв случай не са просто регистратори – някои от тях стават известни политици и общественици през следващите няколко години.

Разбира се, въпреки очевидното старание на секретарите, записът на ръка не може да се сравнява с бързописа, т.е. със стенографското писмо. Някои реплики, обиди (имало е такива) и думи те съкращават, някои обобщават, дори редактират и преразказват. Например изказването на Т. Станчев от Русе в защита законодателния характер на УНС е обобщено от секретаря: *...тука г-н Станчев се увлече в своето ораторско разпалване, получи от председателя съвет да прекъсва и да се оттегли от трибуната*(20). Въпросът за това, трябва ли да се записва всичко, изречено в заседанията, се обсъжда неколкостранно. Интересно е, че се обмисля и гласува решение, според което неуместно изказани думи и обиди могат да се оттеглят по молба на депутата(21).

Все пак по-достоверен източник за случващото се преди 130 години в залата на Учредителното събрание в Търново от ръкописните дневници няма. Радостно е, че ръкописните оригинални протоколи на УНС са запазени. Те се съхраняват в Българския исторически архив при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София(22), обхващат 267 листа ръкописен текст и съдържат дневниковите записки, списък на присъстващите депутати, много допълнения и поправки, оригиналните подписи на упълномощения руски комисар С. И. Лукиянов, на председателите и секретарите. Дневниците са реставрирани и са в добро състояние. Постъпването им в Народната библиотека е твърде интересна история, свързана с имената на Любен Каравелов, Петко Каравелов и издателя Нестор Жейнов(23).

Както е известно, преди Освобождението Любен Каравелов има печатница в Букурещ. През ноември 1877 г. той я пренася в Търново и в края на годината официално я регистрира като „Типография на Л. Каравелова“. Лошото му здравословно състояние (Каравелов страда от туберкулоза), многото работа и необходимостта от свежи капитали го принуждават да си търси съдружник и той го намира успешно – това е бесарабският българин Нестор Кушлевич (някъде се среща Кирилович) Жейнов, с когото се познава от съвместната им работа в Главната квартира на Руското командване по време на Освободителната война(24). Печатницата е добре комплектована, с виенска машина и над 20 каси букви на 6 езика. Сам Жейнов наема и квалифицирани работници от Русия за работа с новите машини. Печатат се много учебници, брошури, помагала. От 1878 г. е открит и клон на типографията в Русе. След решението за свикване на Учредителното събрание в Търново и по всяка вероятност – получаване поръчката за печатане на дневниците на събранието, името на печатницата се променя на „Типография на Л. Каравелова и Н. К. Жейнова при Народното събрание в

Търново⁶⁴. Помещава се в приземието на сградата, където заседава Учредителното народно събрание, т.е. в сградата на бившия турски конак(25).

В края на януари (началото на февруари по нов стил) 1879 г. Любен Каравелов умира. Веднага след смъртта му започват спорове по финансови въпроси между вдовицата Наталия (Ната) Каравелова, брат му Петко Каравелов, от една страна, и неговия съдружник и изпълнител на завещанието Нестор Жейнов. Въпреки това Жейнов успява да организира отпечатването на дневниците на Учредителното събрание. За целта са му носени на място ръкописните дневници от заседанията, както и всички други официални документи за отпечатване. Обстоятелството, че печатницата се намира в сградата на Народното събрание, улеснява процеса. Междувременно конфликтът с Петко Каравелов ескалира, стига се дори до побой. Уплашен, че ще пострада сериозно (Петко Каравелов е не само депутат в Учредителното събрание, но и един от най-влиятелните фигури в него), Жейнов бързо напуска страната и заминава за Русия. Там се установява в гр. Казан и става поддиректор на Волжско-Камската банка(26). В бързината при отпътуването дори не успява да получи полагащото му се възнаграждение за отпечатаните дневници. Бягайки от Българското княжество, Нестор Жейнов взима и всички ръкописи, и документи, намиращи се тогава в печатницата, сред тях са и ръкописните дневници на УНС(27). Този факт е бил известен на мнозина, знаел го е и Стефан Стамболов. Дори през 1893 г., когато Ст. Стамболов е министър-председател, Нестор Жейнов се обръща с писмо към него (те се познават преди Освобождението), молейки го да съдейства, да се уредят сметките по издадените протоколи, а той, от своя страна, да върне взетите ръкописи, подчертавайки изключителната им стойност за историята на страната. За съжаление не получава отговор.

Преди смъртта си през 1916 г. Нестор Жейнов завещава на сина си Григор Жейнов да предаде документите на Българската царска легация в Москва. Така и става. През 1939 г. материалите са предадени, и чрез Министерството на външните работи и изповеданията идват в Народната библиотека в София. С оповестяването на изключително ценните ръкописи лично се заема нейният директор Райчо Райчев(28).

Ръкописните дневници на Учредителното народно събрание е необходимо в бъдеще да бъдат издадени факсимилно с разчетен текст и коментар. Значението им за българската история и парламентаризъм е безспорно.

* * *

Протоколите на Учредителното народно събрание са отпечатани за пръв път въз основа на ръкописните дневници, в средата на 1879 г. в типографията на Любен Каравелов и Нестор Жейнов(29). Освен протоколите изданието съдържа още девет документа, сред които е и текстът на новоприетата Търновска конституция на български и руски език. Това първо и най-пълно издание вече е библиографска рядкост.

Същата година, 1879 г., дневниците са отпечатани още веднъж – този път от издателството на Христо Г. Данов в Пловдив, макар на титулната страница да са посочени Пловдив, София и Русчук, т.е. градовете, в които известното вече издателство има клонове(30). Изданието на Хр. Г. Данов се отличава от първото с почти джобен формат на книжното тяло и изключително дребен шрифт, отпечатаните материали са с един по-малко, Конституцията е само на български език, както и други малки различия. Важен плюс на Дановото издание е, че в него са включени словото на княз Ал. Дондуков-Корсаков при откриване на Събранието и рапортът на 15-членната българска комисия с председател К. Поменов върху основните начала на Конституцията, които липсват в първото. Като цяло текстът в протоколите е единичен с този от първото издание, т.е. най-вероятно то да е служило на Хр. Г. Данов за първообраз. Тиражите и на двете издания от 1879 г. не са известни.

Следващото трето издание на дневниците е след 11 години – през 1890 г., и също е съкратено, този път значително. То е дело на издателството на Янко Ковачев в София(31). Печатарят и издателят Янко Ковачев преди Освобождението е собственик на печатница във Виена в съдружие с Христо Г. Данов. По предложение на княз Ал. Дондуков-Корсаков двамата пренасят печатницата през 1878 г. в Пловдив и започват издаването на вестник

„Марица“. Фактически Ковачев е съиздател на дневниците през 1879 г. заедно с Христо Г. Данов, т.е. на второто издание. На следващата година Янко Ковачев открива с материалната помощ на Дондуков-Корсаков нова, модерна печатница в София и се отделя от Хр. Г. Данов. Изданието на дневниците, което той прави през 1890 г., очевидно е по направеното съвместно с Хр. Г. Данов от 1879 г. и това обяснява надписа на титулната страница „Второ стереотипно издание“. Въпреки това има разлика между двете издания: в третото, или това на Я. Ковачев, липсват текстът на Конституцията, списъкът на имената на подписалите я депутати, Записките за дейността на привременното руско управление в България и други документи. Изданието на Янко Ковачев служи на Симеон Радев при създаване на неговия блестящ труд „Строители на съвременна България“ (32).

Не мога да не отбележа, че след още 11 години вариант на дневниците излиза отново през 1911 г. в „Алманах на българската конституция“ (33), един великолепен сборник с документи и снимки, илюстриращ историята на Търновската конституция до този момент. Сборникът съдържа почти 1000 страници, от които на дневниците на Учредителното събрание са отделени около 200 страници, т.е. те са в съкратен вид. Дебатите по конституцията са представени тематично, а не по хронология, което създава удобство за читателя, но отдалечава съществено изданието от оригинала. Въпреки това включването на дневниците в този стойностен труд спомага за популяризирането им сред обществеността като исторически извор.

След 1911 г. настъпват периоди на войни, на национални катастрофи, на преврати, на гражданска война в страната, на социалистически строй, когато Търновската конституция не бе удобно да се сравнява с Димитровската и дневниците не се издават. Чак след 83 години, през 2004 г., по случай 125-годишнината на Учредителното събрание вниманието към тях като първоизвор е подновено. През 2004 г. излизат две издания, в които дневниците са обект на изследователски интерес.

Едното е на г-н Веселин Методиев – „Дневници на Учредителното събрание от 1879 г.“ (34). Книгата не е фототипно издание, а с набран текст. Особено е, че е снабдена с обстоен и интересен коментар на съставителя, разположен в самия текст след всяко обсъждане на определена тема или важно изказване на депутат. В изданието не са включени други официални документи, съпътстващи дневниците, както в предишните издания. Жалкото е само, че г-н Методиев не посочва изданието, което му е послужило за първооснова. При внимателно съпоставяне се налага изводът, че най-вероятно това е изданието на Янко Ковачев от 1890 г.

Второто издание от 2004 г. на дневниците представлява част от сборник с документи, свързани с Учредителното събрание, дело на колектив от специалисти в Главно управление на архивите (35). В него дневниците са включени чрез фототипно представяне на изданието на Янко Ковачев от 1890 г.

* * *

Настоящото издание на дневниците е 7-мо по ред и е посветено на 130-годишнината от откриването на Учредителното народно събрание и приемането на Търновската конституция. То пресъздава фототипно първото и най-пълно издание изработено в печатницата на Л. Каравелов и Н. Жейнов в Търново през 1879 г.

Освен дневниците, които са точно 27, изданието включва още 9 документа:

1. Списък на присъстващите представители в Народното събрание в Търново на 10 февруари 1879 г.

2. Правилник за вътрешний порядък на Учредителното народно събрание (проект).

3. Записка за дейността на привременното руско управление в България от проф. Марин Дринов (на български и руски език).

4. Временни правила за избиране на представители за Първото обикновено народно събрание.

5. Протокол за закриване на Учредителното събрание.

6. Конституция на Княжество България (на български и руски език).

7. Обръщение на княз Ал. Дондуков-Корсаков към представителите във връзка със закриване на събранието от 17 април 1879 г. (на руски език).

8. Списък на членовете на народното събрание за избиране на първия български княз (руски език).

9. Обръщение на княз Ал. Дондуков-Корсаков по случай избирането на първия български княз, 18 април 1879 г. (на руски език).

Всички тези документи са със значение на първоизвор за българската история. Накратко ще отбележа някои техни особености.

Списъкът на присъстващите представители в Народното събрание в Търново на 10 февруари 1879 г. включва имената на: депутатите по звание, избраните чрез пряк вот от народа, депутатите от учреждения и различни организации и назначените от руския императорски комисар. Ценно за историка е, че, освен имената за повечето депутати, в списъка са включени и данни, свързани с професионалната им дейност: за духовниците, депутати по звание – коя митрополия оглавяват в момента; за председателите на съдилища и съвети – точното название на институцията и населеното място. Депутатите от учреждения представят утвърдени културни и просветни центрове на българите през Възраждането – Рилския манастир, Одеското българско настоятелство, Виенското българско общество „Напредък“, Българското книжовно дружество в Браила, Кишиневското българско общество. В раздела с назначените от княз Ал. Дондуков-Корсаков депутати изпъкват десетте турски имена на представителите на мюсюлманското население в Княжеството.

Този списък от присъстващи депутати би трябвало да се приема от историците като най-надежден документ, в сравнение със списъците на представители от УНС, публикувани в други издания, защото той повтаря точно текста в ръкописните дневници(36). Един от аргументите да се избере за фототипно преиздаване първото издание на дневниците от 1879 г. бе наличието в него и на този списък.

Правилникът за вътрешний порядък на Учредителното народно събрание е изработен в първите дни от работата на събранието от избрана комисия в състав: д-р К. Стоилов, П. Каравелов, Гр. Начович, М. Балабанов, Д. Греков, Т. Икономов, Др. Цанков. В повечето издания на дневниците правилникът се помещава в края на книжното тяло. Тъй като документът е включен във вид на проект, който по-късно депутатите подробно обсъждат и променят, мястото му е преди самите протоколи, както е в първото издание.

Записката за дейността на привременното руско управление в България от проф. М. Дринов е подробен документ, основа за изучаване на трудния и интересен междуцарствен период в нашата история. Професор Марин Дринов участва в управлението като председател на отдела за народно просвещение и духовни дела, свидетел е на събитията и записките му са написани със старание за максимална достоверност. Той създава документа на руски език и впоследствие го превежда на български с някои незначителни поправки. Тук материалът е представен и на двата езика, което дава възможност на изследователите за сравнения и анализи.

Временни правила за избиране на представители за Първото обикновено народно събрание. Народните представители дискутират неколкократно в последните заседания Временните правила. Независимо че документът е създаден с кратък срок на употреба – до изработване на отделен избирателен закон от бъдещото Народно събрание, важноста му е изрично подчертавана от тях.

Приетата от Учредителното събрание **Конституция на Княжество България** също е представена на български и руски език. Добре е, че текстът е допълнен със списъка на 214 депутати, подписали Конституцията, който липсва в някои от последвалите издания.

Обръщението на княз Ал. Дондуков-Корсаков към представителите във връзка със закриване на събранието, 17 април 1879 г. Документът е в оригинален вид – на руски език. Обръщението е емоционално, но в него се съдържа и точна оценка за свършената работа от българските народни представители: *Последните и окончателни Ваши решения по въпросите на Органическия устав, станали повод за недоразумения в средите на самото Събрание, са длъжни окончателно да разсеят съмненията на Вашите недоброжелатели*

и да отстранят всички обвинения към Вас в незрелост и неподготвеност към свободен политически живот.

Двата последни документа, включени в изданието, **Списъкът на членовете на народното събрание за избиране на първия български княз и Обръщението на княз Ал. Дондуков-Корсаков по случай избирането на първия български княз от 18 април 1879 г.** фактически излизат извън рамките на дейност на Учредителното събрание. Според чл. 143 от гласуваната Търновска конституция българският княз може да бъде избран само от Велико народно събрание. На 17 април 1879 г. има още едно заседание на депутатите от Учредителното събрание, на което стават изборите на Първо велико народно събрание. На това заседание не са водени протоколи. Задачата на Великото народно събрание е да избере български княз и депутатите с възгласи одобряват кандидатурата на Александър I Батенберг. Списъкът на депутатите, гласували за княза, е почти неизвестен като документ сред историците.

Юбилейното издание по случай 130-годишнината на Народната събрание през 2009 г. се осъществява благодарение на запазилите се два екземпляра от първото издание на дневниците в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Единият том е от общия фонд на Библиотеката, ползван е от читателите повече от век и е в много лошо състояние – първите няколко страници липсват, много други са разкъсани. Веднага след приключване на работата по настоящото издание ще бъде даден за реставрация. Именно в този том на дневниците е запазен ценният Списък на членовете на народното събрание, гласували за избиране на първия български княз. Вторият екземпляр на дневниците се съхранява в Българския исторически архив при Народната библиотека, в архивен фонд „Народно събрание“ (37). Той е в много по-добро състояние, преди време е реставриран и подвързан. Стегнатата му подвързия не позволява качествено дигитално възпроизводство на текста от всяка страница. Също и от него липсват някои страници в началото и в края на книжното тяло. Така от двата екземпляра е комплектуван за фототипното ни издание томът на дневниците и на съпътстващите ги документи така, както е отпечатан в печатницата на Л. Каравелов и Н. Жейнов преди 130 години в Търново.

Настоящо юбилейното издание, освен фототипната част, съдържа приложения и снимки, които ще са интересни за читатели и изследователи. Включени са няколко страници от ръкописните дневници на Учредителното народно събрание, които дават представа за документа, по който са създавани печатните издания.

Изданието е синовният ни поклон пред делото и паметта на творците на Търновската конституция, първостроителите на съвременна България.

Бележки

1 Княжество България според Берлинския договор от 1878 г. обхваща Северна България и Софийския санджак.

2 Чл. 1 и чл. 3 от Берлинския договор, 1878 г. Вж. *Протоколите* на Берлинския конгрес. Преведени и издадени от Т. Икономов. София, 1885, с. 227–229.

3 Има различия в числото на народните избраници според източниците. Толкова (229) депутати са според Ръкописните протоколи на УНС и според първото печатно издание на протоколите. Вж. *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г., Търново, 1879. Типография на Л. Каравелов и Н. К. Жейнов.

4 *Избирателен закон* за избиране на народни представители за Търновското учредително народно събрание, одобрен от княз Ал. Дондуков-Корсаков на 24 август 1878 г. // *Алманах* на Българската конституция. София, [1911], с. 107.

5 Областта Източна Румелия според Берлинския договор обхваща териториите между Стара планина и Родопите без Софийския санджак.

6 От Македония делегатите са четирима – Васил Диамандиев от Охрид, Йосиф Ковачев от Щип, Милетий Софийски от Струмица и Константин Помянков от Прилеп. Стефан Стамболов получава доверието на българите от Македония, но не участва в Учредителното събрание като официален депутат.

7 Маркова, З., Ел. Стателова. Учредителното събрание в Търново. // *Исторически преглед*, № 3, 1979, с. 48–49.

- 8 *Пак там*, с. 49
- 9 Радев, С. Строителите на съвременна България. София, 1910, с. 20.
- 10 *Протоколите* на Учредителното българско народно събрание в Търново. Книжарница на Хр. Г. Данов, Пловдив, София, Русчук, 1879, с. 5-6.
- 11 Сред помолениите да дадат писмен отговор са Марин Дринов, Тодор Икономов, Драган Цанков, Марко Балабанов, Тодор Кесяков, митрополит Натанаил и др.
- 12 *История* на България. Т. 7. София, 1991, с. 60.
- 13 *Протоколите* на Учредителното българско народно събрание в Търново. Книжарница на Хр. Г. Данов, Пловдив, София, Русчук, 1879, с. 7.
- 14 *Пак там*, с. 8.
- 15 Радев, С. Строителите на съвременна България. София, 1910, с. 62–63.
- 16 *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г., Търново, 1879. Типография на Л. Каравелов и Н. К. Жейнов, с. 138.
- 17 Вж. *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г. Състав. и коментар В. Методиев. София, 2004. По всяка вероятност заблудата на съставителя идва от грешката при набора на текста на дневник 25 от 13 април 1879 г.: *П. Каравелов отговаря, че в бюрото има стенографи, които записват всичко.* // *Пак там*, с. 348. В ръкописния оригинал и в първите издания фразата е: *че в бюрото няма стенографи, които да записват всичко.* Вж. *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г., Търново, 1879. Типография на Л. Каравелов и Н. К. Жейнов, с. 136.
- 18 Вж. *Правилник* за вътрешний порядък на Учредителното народно събрание. // *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г., Търново, 1879. Типография на... с. 3.
- 19 *Дневници* на Учредителното..., с. 27.
- 20 *Пак там*, с. 9
- 21 *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г., Търново, 1879. Типография на Л. Каравелов и Н. К. Жейнов., с. 36.
- 22 НБКМ–БИА, Ф. 403, а.е.1, л. 1–267.
- 23 Нестор К. Жейнов е бесарабски българин от котленски род. Умира през 1916 г. в Русия в с. Зубчиновка, Сапарска губерния.
- 24 Печатницата на Любен Каравелов в Русе – Сп. Библион, № 3, Русе, 2004, с. 8.
- 25 По сведения на уредничката на Музея на Възраждането във Велико Търново г-жа Тянка Минчева, на която изказвам благодарност.
- 26 Писмо на Димитър Тодоров до директора на Народната библиотека Райчо Райчев, 1939 г., Стара Загора – НБКМ–БИА, Ф. 403 (Народно събрание), дело на фонда.
- 27 *Пак там*.
- 28 Р. Райчев. Дневниците на Учредителното народно събрание (една забавна история от миналото) // *Зора*, № 5989, 3 юни 1939, с. 10.
- 29 *Дневници* на Учредителното народно събрание в Търново от 1879 г. Търново, 1879. Типография на Л. Каравелова и Н. К. Жейнова при Народното събрание. Същата година започва издаването на *Дневниците* и на страниците на вестник „Марица“, първият български вестник след Освобождението, но не последователно във всеки брой на вестника, а с големи паузи между броевете. Например дневник № 12 се отпечатва в непоследователни броеве през месеците юни и юли 1879 г. (вж. в. „Марица“, Г. II, 1879)
- 30 *Протоколите* на Учредителното Българско Народно Събрание в Търново. Пловдив, София, Русчук. 1879. Книжарница на Хр. Г. Данов, 383 с. Съществуват податки за още едно издание на протоколите през 1879 г. в Пловдив на неизвестен издател, силно съкратен вариант, който не е открит засега – *Протоколите* на Учредителното народно събрание в Търново и конституцията. Пловдив, 1879, 177 с.
- 31 *Дневници* на Първото учредително [народно] събрание в Търново по изработване на българската конституция. Скратени протоколи. Второ стереотипно издание. София, Книгопеч. Янко Ковачев, 1890. 245 с.
- 32 Радев, С. Строители на съвременна България. София, 1910. 837 с.
- 33 *Алманах* на Българската конституция. Състав. П. Бакалов. София, [1911]. 980 с.
- 34 *Дневници* на Учредителното събрание от 1879 г. Състав. В. Методиев. София, 2004. 371 с.
- 35 *Учредителното събрание* 1879 г. Документи. Състав. О. Пунев, М. Лечева и др. София, 2004. 935 с.
- 36 НБКМ–БИА, Ф. 403, а.е.1, л. 1–6.
- 37 НБКМ –БИА, Ф. 403, а.е. 2, л. 1–110

Предговор към фототипното издание „Учредително българско народно събрание в Търново, 1879 г. Дневници“, подготвено от Народното събрание на Република България и Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

КАНОНИЧНАТА И АПОКРИФНА КНИЖНИНА

РУЖА ДЕЛЧЕВА

Книжнината, създадена от Кирило-Методиевите ученици и техните последователи, дава облика на официалната литература в Средновековна България. Поддържана от църквата и държавата, тя става основа на създаващата се нова християнска култура сред българите.

Скоро след появата на каноничните текстове започват да се създават и апокрифни. За паралелността на двата типа литература говори фактът, че в Кирбет-Кумран сред откритите книги, принадлежали на т. нар. Кумранска община, има както библейски текстове и коментари на Писанието, така и извънбиблейски, между които и апокрифи, известни ни по-късно и от старобългарски версии.

Получилата популярност в целия византийско-славянски свят апокрифна литература не е в същинския смисъл на думата средновековна. Тя възниква като специфичен тип книжнина в предхристиянската и раннохристиянската епоха. През цялото си развитие апокрифите имат претенция, че се християнизират, но въпреки това не губят близостта си с фолклора. В началото каноничните и неканоничните книги се разпространяват паралелно, без да съществува определено отрицателно отношение към вторите. С приключването на библейския канон, отношението както на еврейските свещенослужители, така и на християнските става отрицателно. Тук естествено може да възникне въпросът: кое подбужда книжовната цензура, какво води до пълно отричане на апокрифната книжнина? От една страна, явно това са преди всичко небиблейските идеи, които апокрифната книжнина започва да внушава; от друга, численото ѝ нарастване, поради което тя започва да съперничи на каноничната, а не да я допълва, както е било в началото.

След Първия вселенски събор (325 г.) авторите вече имат критерии за каноничност, вследствие на което се увеличава обемът на религиозната литература. Съчиненията, създадени около книгите на Свещеното Писание, които не са признати за свещени, но употребата им е допустима, носели названието *homologumena* (IV–V в.; от гр. *homologesthai*). Към тях спадали писанията и сказанията с популярно съдържание. Другата група книги били тези, определени като *aporreta* – отречени, или *notha* – вредни, чиито произход бил еретически, а самите книги били забранени за ортодоксални християни. Така съществували 3 раздела книги(1):

1. Канонични – *canonica biblia*.
2. Допустими – *homologumena*.
3. Отречени – *aporreta, notha*.

С утвърждаването на канона църквата започва през IV–V в. да съставя списъци или индекси на лъжливите, отречени книги. Структурата на индексите следвала горепосочената класификация. В тях откриваме съответно двата (*canonica, aporreta*) или трите (*canonica, homologumena, aporreta*) посочени по-горе раздела. Постепенно терминът *aporreta* се слял с *apocrypha*. Първо се оформил списъкът само на каноничните книги, после на каноничните и допустимите и накрая – списъкът на отречените. Съществуват списъци и само на каноничните и библейски книги.

С появата на индексите за забранени книги, в които се посочва какво не трябва да се чете, се провокира интерес и към самите забранени творби. Това, от своя страна, инициира четенето им, което предизвиква отново забрана и бихме могли да кажем, че така се получава един своеобразен затворен кръг.

Новият тип индекс – само на забранените книги – представя библиографски едностранчиво литературния процес. За цялостния облик на средновековната книжнина можем да съдим от индексите на забранените книги и от индексите на разрешените книги, взети заедно. Те ни представят двете страни на общия литературен процес през Средновековието. Както каноничната литература се регламентира от каноничните правила и индекса на разрешените книги, така пък апокрифната литература е описана в индексите на забранените книги. Но докато първият тип индекси имат за цел да стимулират четенето на посочената литература, то вторият цели тяхното ограничаване и забрана.

Апокрифите, възникнали след IV в. в християнска среда, продължават да развиват заложените в еврейската апокрифна литература форми, идеи и образи. Макар, че и двата типа литература имат своето начало в еврейската писмена традиция, единият представлява изява на божествената воля и се дава свъше, а другият е човешко творчество, имащо стремежа и претенцията да наподобя божествената изява. Тези две литературни традиции формират двете посоки в развитието на литературния процес през цялото Европейско Средновековие.

Съпоставяйки апокрифните и канонични текстове, можем да отчетем следните отлики по отношение на структурата и обема им. При апокрифите „липсва монолитност на разказа“, т.е. липсва една от основните характеристики на библейските текстове. Именно на това се дължи възможността при апокрифите да се извършва т.нар. „циклиране“, т.е. разпадането им на по-малки разкази или обединяване на два и повече в един. „Циклирането“ е принципно различно от текстуалната корелация при библейските текстове, което предполага херменевтичния им прочит. „Разместване, съкращаване, добавяне на епизоди в апокрифите, или тяхното циклиране, става възможно, защото в творбите липсва логика на характерите, логика на ситуацията и действието, логика на историческата правда(2).“ Докато каноничните текстове се отличават със стриктна логическа последователност и точно фиксиран обем, продиктуван от забраната в самата Библия да се отнема или добавя към текста, сюжетът в апокрифите е прост, липсва преплитане на двойни и тройни сюжетни линии, както и чести хронологически размествания. Там събитията са центрирани около главния герой, докато в много от библейските текстове съществува натрупване на няколко сюжетни пласта. Еднолинейността на сюжета е една от причините за лесното запомняне и преразказ на апокрифите. Също така при тях липсва система при изобразяването на едни и същи неща. Например, в отделните апокрифи „адът“ е представен по различен начин, какъвто е случаят с *Ходене на Богородица по мъките* и *Видение Павлово*. Това показва, че апокрифите отразяват различните представи на своите автори. Тук не можем да говорим за „реализъм“, тъй като не се представят конкретни исторически събития. Дори в случаите, когато са представени идеи, останали като историческа истина, изпълващите съдържанието им събития са фантастично интерпретирани(3).

Д. Петканова отбелязва, че апокрифната литература, която се разпространява от началото на X в. до началото на Възраждането, заема много важно място при духовното формиране на светогледа на българското средновековно общество. Новите елементи, привнесени от апокрифната литература към християнския тип мисловност, имат своето отражение дори в православните доктрини. Това влияние можем да открием и в официални съчинения. Много от образованите български писатели използват отделни елементи от апокрифите, което показва, че тази литература е била разпространена не само сред нисшето духовенство, както бе посочено по-горе. Така например, Климент Охридски заема от *Протооевангелието на Яков* мотиви, които разработва в словата си за Йоан Кръстител. Черноризец Храбър използва позоваването за сирийския език, като начален език на човечеството, от апокрифа *Откровение Варухово* или от някой негов вариант. Апокрифната легенда за Соломоновата чаша в преработен вид е включена в *Пространно житие на Кирил*. Следи от апокрифно влияние се откриват и в книжовното дело на Григорий Цамблак. Като контрапункт те стимулират разработването и аргументирането на отделни тези в процеса на формиране на църковната догматика. Нерядко апокрифите косвено влияят при изграждане на отделни елементи от религиозния култ. Споменатото вече *Протооевангелие*

на Яков, например, играе съществена роля при утвърждаването на култа към Мария – Божията майка. Само библейската канонична книжнина остава отделена като неподлежащо на промени завършено цяло. Библейският текст е строго обособен и капсулиран.

За да проследим в какъв културно-исторически план битуват литературните текстове през Средновековието, нека сравним каноничен и апокрифен текст на обща тематика през призмата на екзегетичния анализ. Културната рамка на тяхното съществуване ги помества в определението текстове с религиозен характер, но докато единият принадлежи на официалната, то другият се причислява към неофициалната култова литература(4). Знаем, че екзегезата на Светото Писание е била осъществявана на четири нива или слоя – *буквален; алегоричен; морален* – тук пряко се търсят поуки от етическо естество; *анагогически* – възвеждане към максимално доближаване и единение с Бога (Вж С. Аверинцев).

Апокрифът *Слово за Исаак*, който избрахме, принадлежи към т.нар. „Аврамов цикъл“. Той е възникнал на базата на два библейски текста, намиращи се в *Битие* – 22 и 24 глави, и носи характеристиките на изкуствено съставен текст. При него е налице характерното „циклиране“ на апокрифите. В случая, текстът съчетава две отделни истории – тази за изпита на Аврамовата вяра и за намиране съпруга на Исаак.

Аврамов цикъл

Слово за Исаак

1. Исаак растеше в дома на своя баща. Когато стана на девет години, дойде ангел при Авраама и му рече: „Така казва господ: ако ме обичаш, Аврааме, заколи своя син и ми принеси жертва!“ И ангелът му показва мястото. Аврам не разказа никому случилото се. Той взе един роб и сина си Исаак и отиде на мястото, което му посочи господ.

Исаак запитва: „Татко, къде отиваме?“ Аврам отговори: „Ще принесем жертва на бога.“ Когато стигнаха на мястото, пренесоха дърва с ослето. Исаак направи огън и жар. Той каза на своя баща: „Татко, огънят вече е готов и жарта също, къде е овцата?“ Аврам отговори: „Бог вижда овцата.“ После рече на роба: „Вземи ослето и иди някъде!“ Робът отиде.

2. Аврам хвана Исака и го поведе на заколение. Когато Исаак разбра

Битие или първата от петте Моисееви книги

Глава 22

1 След тия събития Бог изпита Авраама, като му рече: Аврааме. А той рече: Ето ме.

2 И рече Бог: Вземи сега единствения си син, когото любиш, сина си Исаака, та иди в местността Мория и принеси го там във всеизгаряне на един от хълмовете, за който ще ти кажа.

3 На сутринта, прочее, Авраам подрани, та оседла осела си и взе със себе си и двама от слугите си и сина си Исаака; и, като нацепи дърва за всеизгарянето, стана, та отиде на мястото, за което Бог му беше казал.

4 На третия ден Авраам подигна очи и видя мястото надалеч.

5 Тогава рече Авраам на слугите си: Вие останете тук с осела; а аз и момчето ще отидем до там и, като се поклоним, ще се върнем при вас.

6 И взе Авраам дървата за всеизгарянето и натовари ги на сина си Исаака, а той взе в ръката си огън и нож; и двамата отидоха заедно.

7 Тогава Исаак продума на баща си Авраама, казвайки: Тате! А той рече: Ето ме, синко. И рече Исаак: Ето огъня и дървата, а где е агнето за всеизгарянето?

8 И Авраам каза: Синко, Бог ще си промисли агнето за всеизгаряне. И двамата вървяха заедно.

9 А като стигнаха на мястото, за което Бог му беше казал, Авраам издигна там жертвеник, нареди дървата и, като върза сина си Исаака, тури го на жертвеника върху дървата.

10 И Авраам простря ръката си, та взе ножа да заколи сина си.

11 Тогава ангел Господен му викна от небето и рече: Аврааме, Аврааме! И той рече: Ето ме.

12 И ангелът рече: Да не вдигнеш ръката си върху момчето, нито да му сториш нещо; защото сега зная, че ти се боиш от Бога, понеже не пожелаи за Мене и сина си, единствения си син.

13 Тогава Авраам, като подигна очи, видя, и ето зад него един овен, вплетен с рогата си в един храст; и Авраам отиде, взе овена и го принесе [на] всеизгаряне вместо сина си.

14 И Авраам наименува това място Иеова-ире [Т.е. Господ ще промисли.]*; и според това се казва и до днес: На хълма Господ ще промисли.

това, рече на баща си: „Татко, татко, вържи ми ръцете и нозете, та още недоклан, да не те ударя и да не сторя грях.“ Когато Аврам го възви и сложи ножа на гърлото му, ангел господен рече: „Авраме, Авраме, не прави никакво зло на своя син; погледни вдясно от себе си и виж в садоковия храст един овен.“ „Садок“ се нарича лободата. Аврам погледна, пусна сина си и се върна в дома си.

3. Когато Исак порасна, баща му го предаде на своя любим роб Андрей и рече: „Вземи своя господар и го ожени в Ханаон, където е майчиното му родно място.“ Андрей взе Исака. Аврам и майка му Сара го благословиха, също благословиха и Андрей. Андрей взе много роби, домашни животни, камили и отиде в Ханаон да търси жена за своя господар. Той пристигна там и обходи много халдейски земи. Не беше весело на сърцето му. Пристигна в Савър и намери сред народа много девизи и на кладенеца една мома, която беше много красива. Тя го посрещна с вода и рече: „Искате ли вода?“ Андрей се напи със своята дружина и прослави бога. Напои и животните. Андрей запита: „Кажете ми, деви, къде можем ние и животните ни да прекараме нощта?“ Същата мома рече: „У моя баща има място за почивка, а за камилите храна.“

4. Ребека заведе всички при баща си. Когато влязоха в дома на баща й, предадоха целия керван на Ребека. На утрото я украсиха със злато и бисер и като я

15 Тогава втори път ангел Господен викна на Авраама от небето и рече:

16 В Себе Си се заклевам, казва Господ, че понеже си сторил това нещо и не пожали сина си, единствения си син,

17 ще те благословя премного и ще умножа и преумножа потомството ти като небесните звезди и като пясъка на морския бряг; и потомството ти ще завладее портата на неприятелите си;

18 в твоето потомство ще се благословят всичките народи на земята, защото си послушал гласа Ми.

19 И тъй, Авраам се върна при слугите си, и станаха та отидоха заедно във Вирсавее; и Авраам се настани във Вирсавее.

Битие или първата от петте Моисееви книги

Глава 24

1 А когато Авраам беше стар, напреднал във възраст, и Господ беше благословил Авраама във всичко,

2 рече Авраам на най-стария слуга в дома си, който беше настоятел на всичкия му имот: Тури, моля, ръката си под бедрото ми;

3 и ще те закълна в Господа, Бог на небето и Бог на земята, че няма да вземеш жена за сина ми от дъщерите на ханаанците, между които живея;

4 но да отидеш в отечеството ми, при рода ми, и *от там* да вземеш жена за сина ми Исаака.

5 А слугата му рече: Може да не иска жената да дойде след мене в тая земя; трябва ли да заведа сина ти в оная земя, отгдето си излязъл?

6 Но Авраам му каза: Пази се да не върнеш сина ми там.

7 Господ, небесният Бог, Който ме изведе из башиния ми дом и от родната ми земя, и Който ми говори, и Който ми се закле, казвайки: На твоето потомство ще дам тая земя, Той ще изпрати ангела Си пред тебе; и ще вземеш жена за сина ми от там.

8 Но ако жената не иска да дойде след тебе, тогава ти ще бъдеш свободен от това мое заклеване; само да не върнеш сина ми там.

9 Тогава слугата тури ръката си под бедрото на господаря си Авраама и му се закле за това нещо.

10 И тъй, слугата взе десет от камилите на господаря си и тръгна, като носеше в ръцете си от всички богатства на господаря си; стана и отиде в Месопотамия, в Нахоровия град.

11 И на вечер, когато жените излизат да си наливат вода, той накара камилите да коленичат въвн от града при водния кладенец.

12 Тогава каза: Господи, Боже на господаря ми Авраама, дай ми, моля, добър успех днес и покажи благост към господаря ми Авраама.

13 Ето, аз стоя при извора на водата, и дъщерите на града излизат да си наливат вода.

14 Нека момата, на която река: Я наведи водоноса си да пия, и тя рече: Пий, и ще напоя и камилите ти; – тя нека е оная, която си отредил за слугата Си Исаака; от това ще позная, че си показал милост към господаря ми.

15 Докато той още говореше, ето Ревека излизаше с водоноса си на рамото си; тя бе се родила на Ватуила, син на Мелха, жената на Авраамовия брат Нахор.

16 Момата беше твърде красива на глед, девица, която никой мъж не беше познал; тя, като слезе на извора, напълни водоноса си и се изкачи.

17 А слугата се затече да я посрещне и рече: Я дай ми да пия малко вода от водоноса ти.

18 А тя рече: Пий, господарю; и бърже сне водоноса си на ръката си и му даде да пие.

взеха, поведоха я към Аврама в Месопотамия. Там излязоха да я посрещнат. Ребека рече: „Покажете ми моя годеник.“ Когато ѝ го показа, Ребека се поклати на Исака и го поздрави. Щом настъпи нощта, Аврам отиде с Исак при Мелхиседек и той ги благослови.

1. П. — „Аврам отхрани своя син до 18-годишна възраст. Господ рече на Аврама.“

2. В П. робите са двама. Тези думи са казани, преди да стигнат посоченото място и в подруг смисъл: „Останете тук с ослето, а аз с Исак ще видя мястото.“ Сетне следва разговорът на Аврам със сина си,

3. В П. към това още: „Понеже всеки заклан се мята, без да вижда. И свърза Аврам ръцете и нозете му.“

4. В П. — „Аврам взе овена, внесе жертва на бога и се върна.“ Оттук нататък разказът е още по-различен, затова го привеждам изцяло: Аврам видя своя роб, когото имаше от халдейската земя, откъдето е Сара, майката на Исак. Рече му: „Ти иди да намериш жена на моя син.“ И влезе Андрей в халдейската земя. И рече: „О, велико чудо, как аз ще намеря жена за моя господар?“ Дойде на кладенеца, където идваха всички хора. Там видя девици, които бяха дошли да черпят вода. Той им рече: „Коя от вас ще ми даде вода?“ Една от тях, името ѝ беше Ребека, каза: „Аз ще ти дам вода.“

19 И като му даде доволно да пие, рече: И за камилите ти ще наляя, доде се напоят.

20 И като изля бърже водоноса си в поилото, завтече се на кладенеца да налее още и наля за всичките му камили.

21 А човекът я наблюдаваше внимателно и мълчеше, за да узнае дали Господ бе направил пътуването му успешно, или не.

22 Като напоиха камилите, човекът взе една златна обика, тежка половин сикъл, и две гривни за ръцете ѝ, тежки десет сикли злато, и рече:

23 Чия си дъщеря? Я ми кажи. Има ли в къщата на баща ти място за нас да пренощуваме?

24 А тя му рече: Аз съм дъщеря на Ватуила, син на Мелха, когото тя е родила на Нахора.

25 Рече му още: Има у нас и слама, и храна доволно, и място за пренощуване.

26 Тогава човекът се наведе, та се поклати на Господа.

27 И рече: Благословен да бъде Господ, Бог на господаря ми Авраама, Който не лиши господаря ми от милостта Си и верността Си, като отправи Господ пътя ми в дома на братята на господаря ми.

28 А момата се затече, та разказа тия неща на майка си.

29 И Ребека имаше брат на име Лаван; и Лаван се затече във при човека на извора.

30 Защото, като видя обиката и гривните на ръцете на сестра си и чу думите на сестра си Ребека, която казваше: Така ми говори човекът, той отиде при човека; и, ето, той стоеше при камилите до извора.

31 И рече му: Влез, ти, благословен от Господа; защо стоиш във? Защото приготвих къщата и място за камилите.

32 И тъй, човекът влезе въкъщи; а Лаван разтовари камилите му и даде слама и храна за камилите и вода за умиване неговите нозе и нозете на хората, които бяха с него.

33 И сложиха пред него да яде; но той рече: Не искам да ям, доде не кажа думата си. А Лаван рече: Казвай.

34 Тогава той каза: Аз съм слуга на Авраама.

35 Господ е благословил господаря ми премного, та стана велик; дал му е овци и говеда, сребро и злато, слуги и слугини, камили и осли.

36 И Сара, жената на господаря ми, роди син на господаря ми, когато беше вече остаряла; и на него той даде всичко що има.

37 И господарят ми, като ме закле, рече: Да не вземеш за сина ми жена от дъщерите на ханаанците, в чиято земя живея.

38 Но да отидеш в бащиния ми дом и в рода ми и от там да вземеш жена за сина ми.

39 И рекох на господаря си: Може да не иска жената да дойде след мене.

40 Но той ми каза: Господ, пред Когото ходя, ще изпрати ангела Си с тебе и ще направи пътуването ти успешно; и ще вземеш жена за сина ми от рода ми и от бащиния ми дом.

41 Само тогава ще бъдеш свободен от заклеването ми, когато отидеш при рода ми; и ако не ти я дадат, тогава ще бъдеш свободен от заклеването ми.

42 И като пристигнах днес на извора, рекох: Господи, Боже на господаря ми Авраама, моля, ако правиш пътуването ми, по което ходя, успешно,

43 ето, аз стоя при водния извор; момата, която излезе да налее вода, и аз ѝ река: Я ми дай да пия малко вода от водоноса ти,

44 и тя ми рече: И ти пий, и ще наляя и за камилите ти, — тя нека е жената, която Господ е отредил за сина на господаря ми.

45 Докато още говорех в сърцето си, ето, Ребека излезе с водоноса на рамото си. И като слезе на извора и наля, рекох ѝ: Я ми дай да пия.

46 И тя бързо сне водоноса от рамото си и рече: Пий, и ще напоя и камилите ти. И тъй, аз пих, а тя напои и камилите.

И добитъка ти ще напоя. “ Андрей ѝ каза: „Удобно ли е да отседна в дома на баща ти?“ Ребека отговори: „Има и за твоите животни храна. “

Андрей влезе в дома на бащата на Ребека. Поставиха му трапеза да се нахрани. Андрей рече: „Не за ядене съм дошъл, но да призная, дошъл съм да търся жена на моя господар.“ И им разказа цялата истина. На сутринта Андрей взе Ребека с роби и домашни животни и я заведе в дома на Аврам. Исак играеше с другите момчета. Той посрещна Ребека, а тя му се поклони. Тогава влязоха при Аврам. Аврам ги благослови. Те родиха двама сина: Исав и Яков. Исак правеше хляб, а Исав седеше близо до своя баща, беше лаком за хляб. Каквото даваха на Исав, все малко му беше. Яков страдаше и даваше от своя дял на брат си. Един ден Яков каза на своя брат Исав: „Така не подобава, аз да съм долу, а ти горе. Но ако искаш винаги да ти давам, седни ти долу, и аз горе, та да ти давам отгоре надолу, понеже не по-добава отдолу нагоре да се подава.“ Така поради лакомство Исав изгуби честта си и себе си погуби.

47 Тогава я попитах, казвайки: Чия си дъщеря? А тя рече: *Аз съм дъщеря на Ватуила, Нахоровия син, когото му роди Мелха. Тогава турих обичата на лицето ѝ и гривните на ръцете ѝ.*

48 И наведох се, та се поклоних на Господа и благослових Господа, Бога на господаря ми Авраама, Който ме доведе по правия път, за да взема за сина на господаря ми братовата му дъщеря.

49 Сега, прочее, ако искате да постъпите любезно и вярно спрямо господаря ми, кажете ми; и ако не, пак ми кажете, за да се обърна надясно или наляво.

50 А Лаван и Ватуил в отговор рекоха: От Господа стана това; ние не можем да ти речем ни зло, ни добро.

51 Ето Ребека пред тебе; вземи я и си иди; нека бъде жена на сина на господаря ти, както Господ е говорил.

52 Като чу думите им, Авраамовият слуга се поклони на Господа до земята.

53 И слугата извади сребърни и златни накити и облекла, та ги даде на Ребека; така също даде скъпи дарове на брат ѝ и на майка ѝ.

54 Подир това, той и хората, които бяха с него, ядоха и пиха и преносуваха; и като станаха сутринта, *слугата* рече: Изпратете ме при господаря ми.

55 А брат ѝ и майка ѝ казаха: Нека поседи момата с нас известно време, най-малко десетина дни, после нека иде.

56 Но той им каза: Не ме спирайте, тъй като Господ е направил пътуването ми успешно; изпратете ме, да ида при господаря си.

57 А те рекоха: Да повикаме момата и да я попитаме какво ще каже.

58 И тъй, повикаха Ребека и рекоха ѝ: Отиваш ли с тоя човек? А тя рече: Отивам.

59 И така, изпратиха сестра си Ребека с бавачката ѝ и Авраамовия слуга с хората му.

60 И благословиха Ребека, като ѝ рекоха: Сестро наша, да се родят от тебе хиляди по десет хиляди, и потомството ти да завладее портата на ненавистниците си.

61 И Ребека, и слугите ѝ станаха, възседнаха камилите и отидоха след човека. Така, слугата взе Ребека и си замина.

62 А Исаак идеше от Вир-лахай-рои, защото живееше в южната земя.

63 И като излезе Исаак, за да размишлява на полето привечер, подигна очи и видя, и, ето, камили се приближаваха.

64 Също и Ребека повдигна очи и видя Исаака; и слезна от камилата.

65 Защото беше рекла на слугата: Кой е оня човек, който иде през полето насреща ни? И слугата беше казал: Това е господарят ми. Затова тя взе покривалото си и се покри.

66 И слугата разказа на Исаака всичко, което бе извършил.

67 Тогава Исаак въведе Ребека в шатрата на майка си Сара и я взе, и тя му стана жена, и той я обикна. Така Исаак се утеши след *смъртта* на майка си.

1) Ако се спрем на първия текстуален пласт, посочен по-горе – *буквалния*, можем да отбележим, че апокрифният текст представлява бегъл преразказ на тези два сюжета, като е отделен приблизително равен обем за всеки. Прави впечатление, че при апокрифния имаме съдържателно следване на буквалната библийска сюжетна линия, но, от една страна, присъстват прекален схематизъм и пропуски в композиционен план; а от друга, акцентира се на незначителни подробности и са включени такива, които не съществуват в базисния библийски текст. Така например, в първи стих е посочена възрастта на Исак. Към Аврам се обръща ангел, докато в библийския текст той говори лично с Бога. Освен това в оригиналния текст слугите са двама, а не един. В трети стих е посочено и името на Сара, а според библийския текст, тя вече е починала. Името Андрей, приписвано на слугата, липсва в библийския текст, а и свещеникът Мелхиседек не присъства в този разказ.

2) *Алегоричният пласт* представя акцента на тази история – изпита на вярата. Още в първи стих от *Битие*, 22 глава, се казва, че „Бог изпита Аврам“. Във втори стих от апокрифния текст е включен нов момент, липсващ в оригинала, който насочва към нова идея. Това е идеята за синовната вяроност и почит към родителя, която отклонява от тази на разглеждания библейски текст – за изпита на вярата (*Бит.* 22:1) и за доверието на Аврам в Бога (*Бит.* 22:14).

3) Поуката, която можем да изведем при *моралният пласт*, е пряко свързана със заложеното в алегоричния. Това е верността към Бога като висша ценност, носеща благословения (*Бит.* 22:15-18). В апокрифния текст тези акценти липсват. Отношението „човек–човек“ е редоположено с отношението „човек–Бог“.

4) Последният слой, *анагогическият*, е наситен с най-голям теологичен заряд. Той носи висшата степен на сакралност. Неговото разбиране и проникването в същността му откриват пред четящия пътя към крайната цел – духовното единение с Бога. На това ниво библейският текст обикновено се тълкува в съпоставка с новозаветната история. В самия текст съществуват конкретни позовавания, които препращат пряко към същността на новозаветното послание – жертвата на Исус. В случая Аврам се явява символ на Бог-Отец, Който жертва Единородния Си Син (Вж *Бит.* 22:2, 8, 16 и *Йоан* 1:36). Освен идеята за жертвата тук присъства и тази за възкресението – в пети и осми стих на *Битие*. Основание за този тип анагогично тълкуване имаме в самия новозаветен текст. В *Посланието към Евреите*, където се дава новозаветното значение на тази история, се казва: „С вяра Аврам, когато го изпитваше Бог, принесе Исаака жертва, да! Оня който беше получил обещанията, принасяше единородния си син – оня, комуто беше казано: „По Исаака ще се наименува твоето потомство.“ Като разсъди, че Бог може да възкресява от мъртвите, – отгдето по един начин на възкресение го и получи назад“ (*Евреи* 11:17-19). В апокрифния текст този важен аспект също отсъства и историята някак е сведена до битово сюжетиране, губи се сакралността на преживяното.

Върху останалата част от апокрифния текст - вземането на съпруга за Исак, няма да се спираме, тъй като наративът е по-обикновен и символизъмът и анагогическото възвеждане не присъстват в такава степен.

В обобщение на казаното до тук можем да направим следните изводи. Апокрифите се появяват наред с появата на свещените текстове. Най-актуален в този първи период е въпросът за автентичността на писанията, доколкото те отговарят на критериите за *съдържателност, авторство и време на написването*, сиреч на критериите за боговдъхновеност. Това определя кои текстове могат да бъдат включени в библейския канон. След канонизацията на Свещеното Писание то става коректив за всички други текстове през Средновековието. Самата поява на индексите и правените в тях промени са в пряка зависимост от изграждането на каноничната рамка и догматичната ѝ детайлизация. Част от ученията, изградени върху християнската догматика, остават извън тази рамка и стават потенциален обект при формирането на индексовото съдържание. Към тях започва да се употребява понятието „лъжливи“ книги – такива, които не са признати за правилни от ортодоксалното християнство. Ако са натоварени с черти и на други учения, те били считани за „еретически“. Така за апокрифи са обявени не само съчинения с приказно-фантастичен сюжет или библейски лъже-писания, а и всички книги с тълкуване различно от ортодоксалното. Привържениците на отхвърлената литература продължават да я разпространяват тайно. В този случай терминът „апокриф“ започва да се употребява за тях поради тайното им разпространение. Към забранените книги спадат и гадателните книги и онези със суеверно съдържание, които идват от етнорелигиозните пластове на традиционните народни вярвания и са в разрез с текстовете на библейския канон (вж *Левит* 19:31; *Второзаконие* 18:10-12).

При прилагането на посочените критерии за каноничност не са изключени и елементи на субективизъм в оценките. Например, още при формирането на библейския корпус книгата *Откровение* първоначално не е включена в него поради есхатологичния си и иносказателен характер, въпреки че е налице ясна тематична съгласуваност с книгата на пророк Даниил. С

течение на времето някои от посочените в индексите през IV–V в. апокрифи търпят редакции, очистват се от противоречащите на църквата идеи и биват „узаконявани“. Апокрифът *Деяния и учения на апостолите* първоначално е бил смятан за еретически, а по-късно е очистен и присъединен към православните сказания. *Евангелието от Никодим* не се е смятало за апокрифно, съгласно славянския индекс, но е посочено като апокрифно в гръцкия. Съществуват т.нар. спорни книги. При тях има колебание дали трябва да се признаят за канонични или за апокрифни. С отмирането на някои ереси съчиненията им се преоценяват така, че след това често се превръщат в позволени. Нещо повече, много от апокрифните творби в късни обработки получават оформление на жития и са включени в състава на минеи и пролози.

И така, стремежът да се разграничи ясно каноничната литература от извънканоничната и опитът да се ограничи разпространението на втората води до възникването на поредица писмени документи, а именно индексите.

Бележки

1. Сперанский, М. Н. История древней русской литературы. – Москва : 1920.
2. Петканова-Тотева, Д. Апокрифна художествена проза: Видова класификация и характеристика. // *Старобългарска литература*, 1978, № 3, с. 23.
3. Петканова, Д. Българска средновековна литература. – В. Търново : Абагар, 2001, с. 288.
4. Станчев, К. Стилистика и жанрове на старобългарската литература. – София : 1995, с. 56.

КНИГА НА ЕНОХ

ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА

Кой е Енох? В религиозните и митологическите представи на юдаизма и християнството той е учител и посветител, името му се превежда и като „инициатор“. Според генеалогията, смятаща Каин за първородния син на Адам, той е големият син на Каин, който нарекъл град на неговото име (*Бит. 4: 17-18*). По друга генеалогия, в която за първороден се приема не Каин, а Сит, Енох е потомък на Адам от седмо поколение, син на Иаред, пра-прадядо на Ной и баща на Матусаил. Старият завет му отделя място (*Бит. 5: 21-24*), колкото да посочи броя на годините му – 365, и да опише живота му в лаконичната и породила безбройни интерпретации фраза: „и ходи Енох по Бога и изчезна, понеже Бог го взе“ (*Бит. 5: 24*). Има и предание, че Енох е всъщност библиейският цар и свещеник Мелхиседек. Едно от традиционните обяснения за паралелното съществуване на християнската апокрифна литература, редом с официалната, е, че апокрифите дават отговори там, където Писанието мълчи или се държи загадъчно. Случаят с Енох изглежда особено подходящ. За най-стара и най-пълна се смята етиопската версия на апокрифа, запазена в етиопски превод. За славянската версия, позната в по-пълн и в по-кратък вариант и описваща живота на Енох, още Йордан Иванов допуска, че тя е преведена или компилирана в България не по-късно от XI–XII в., тъй като в нея има богомилски елементи, а в самата Тайна книга на богомилите личи, че авторът ѝ се е ползвал от апокрифа.

В общата енциклопедична статия на С. Аверинцев и В. Иванов Енох е обрисован като културен герой, създател на писмеността и (понякога) на астрологията, образец за мистично общуване с Бога и аскетично усамотяване. Той е религиозен наставник на хората, прототип на пророк и мъдрец; праведен цар, законодател и миротворец, първовърховен «управник на управниците», чието управление, като подобие на универсалното и справедливо царство на слънцето (срвн. с епитета на Исус Христос – „Слънце на справедливостта“, *Малх. 4: 2*), е продължило 243 = 35 години, преди човечеството да се научи на идолопоклонство и магии и преди още по-голямото му разложение преди потопа. Енох, човекът, взет на небето от Бога, е първият в поредицата образи, които в юдео-християнската традиция се мислят като телесно запазени, живи някъде в другия свят и очакващи часа на завръщане в този свят. Такива са пророците Илия, Мелхиседек, по-рядко Мойсей, такава е представата и за Христос, чието пришествие се очаква след Неговото телесно възкресение.

Християнската традиция – в лицето на автори като Иполит Римски (по *Дан. 9: 27; Откр. 11: 3*), Иринеи Лионски, Андрей Кесарийски, Йоан Дамаскин и др., посочва Илия и Енох като предвестници (или свидетели) на Откровението, на идването и смъртта на Антихриста; или като онези, които ще пребъдват в рая до самия край на света; или онези, които ще проповядват на хората богочестieto и ще ги предпазят от Антихриста, или – ще обвърнат сърцата на бащите към децата, т.е. еврейската Синагога, към Господа наш Исус Христос и апостолските проповеди, но ще загинат от Антихриста.

Преди да бъде включена в списъка на забранените книги, в ранното християнство *Книгата на Енох* се е смятала за изключително авторитетна, макар и не канонична. Тя е директно цитирана в Съборното послание на апостол Иуда, косвени намеци за нея дава апостол Петър, на нея се позовават Климент Александрийски, Ориген и авторът на неканоническото Послание на Варнава, който говори за нея като част от Писанието, а Тертулиан направо нарича я нарича Свето писание. По думите на отец Александър Мен, старозаветната генеалогия не дава подробности за личността на възнесения при Бога Енох,

на когото се разкриват вселенските тайни, сюжет, познат от месопотамските легенди. Приема се, че тази космология, това любопитство към устройството на света влиза в разрез с предписаните граници на човешкото познание, поради което след Лаодикийския събор „Енох“ бива изваден от списъка на каноническите книги.

Книгата на Енох дава свой отговор на вечния въпрос за началата на доброто и злото. Етиопският ѝ вариант разказва епична история за ангелите, небесни същества, които се спускат на земята, учат хората на магии, как да топят желязо, да откриват тайни. В *Тайната книга на богомилите*, цитирана в предговора към най-новото издание на *Енох*, неговият запис, както и познанията, които той предава на хората, са обявени за дела, инспирирани от дявола.

Противоречивото отношение на християнската църква към личността на Енох – да не забравяме, че апокрифите са полузабранена, т.е. полуразрешена литература, се издава и чрез появата и липсата на неговото изображение в изкуството. В редките случаи, когато се появява, той се нарежда редом със старозаветните праотци, или, заедно с пророк Илия, е свидетел на Христовото Преображение и на Съдния ден. Неговата иконография липсва обаче в Ерминията на Дионисий от Фурна, написана през 1730–1733 г. и почиваща на по-стари текстове.

Това е сумарното описание на „героя“ на книгата, която не е роман за Енох, нито е научно изследване, а съдържа направените от Боряна Христова преводи на съвременен български език на двете най-популярни от ранното християнство насам версии – етиопската и славянската. В краткия, пристрастно написан увод, основната фактология, свързана с историята, тайнственостите и несекващия интерес към старозаветния апокриф, служи на издателката като аргумент да предложи на читателите многократно по-вълнуващо четиво от добилите огромна популярност литературни, научно-популярни (понякога и псевдонаучни) произведения на „дан-браунистката линия на екзотичното знание“ (1). Споделена е и екстравагантната хипотеза, че *Ръкописът Войнич*, написан на измислен език и изпъстрен с неразгадани до днес илюстрации, е препис на мистификатора д-р Джон Дий (1527–1608), автор на нова, магическа версия на *Книгата на Енох*.

За етиопската версия е използвано английското издание на Майкъл Книб(2), а славянският текст е взет от преписа, притежаван от хаджи Йордан-Джинот и датиран през XIV в. от Б. Христова. Тя го смята за достатъчно ранен паметник, съхранил следите на старобългарския текст, известен като *Втора книга на Енох*, и назовава без колебание славянската версия „старобългарска“, затвърждавайки мнението на по-ранните изследователи. Отделни добавки към текста са направени въз основа на друг препис, поместен в апокрифен сборник от началото на XVI в., който се пази в Санкт Петербург. Макар и накратко, са представени всички познати до днес версии на книгата, освен етиопската и славянската.

С излизането на тази книга българският читател се сдобива с пълния вариант на апокрифа, който досега е бил само частично издаван у нас, включително и в по-ранното издание на Б. Христова от 1994 г. Завладяващият текст е съпътстван от илюстрации (за жалост не от най-добро качество), в основната си част представящи страховитите апокалиптични гледки от свършека на света, които задават имплицитно една сериозна изкуствоведска тема. Така за по-обикновения читател остава неподправената тръпка от съприкосновението с потресаващите образи, а на по-капризния читател се дава силен начален тласък да навлезе и в научните дебри на енохологията.

Бележки

1. Изразът е на Милена Кирова.

2. Knibb, Michael A. The Ethiopic Book Of Enoch. Vol. 1–2. – Oxford : Clarendon, 1978 ; repr. 1982.

КНИГАТА И НЕЙНОТО „ЛИЦЕ“

АНИ ГЕРГОВА

Такова е заглавието на едно от новите издания на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, чийто автор е Антоанета Тотоманова, ръководителка на направление Национална библиография и на Агенцията за присъждане на Международен стандартен номер на продължаващите издания (ISSN). *Надсловът на този труд е избран сполучливо.* Неговият първи компонент е книгата, понятие, влязло в широка употреба от обичайната езикова практика и от научните текстове, разискващи комуникационни проблеми. То обаче е исторически променящо се по съдържание, а в съвременността е многопластово и трудно дефинирано в условията на динамично запълване с нови явления и смисли информационно пространство.

Днес отново се поставя въпросът „какво е книгата“, както пита в последните си публикации опитната руска книговедка Алиса Ал. Беловицкая(1). Френският библиолог Робер Естивал настойчиво отстоява възгледа, че книгата е само една от разновидностите на материалните и електронно-виртуалните „преносители“ на писмена информация(2). Българският изследовател на книгоиздаването Алберт Бенбасат в наскоро издаден труд подчертава триединството, определящо същността на днешната книга – „дух–тяло–стока“(3). А. Тотоманова още със заглавието на книгата си поставя ограничителна рамка – подсказва, че насочва вниманието към изискванията за представяне на изданията, подпомагащо запознаването с тях и социалната им циркулация. Метафорично изведеното „лице“ на книгата е находка. Та нали първият поглед към човека се насочва към израза на неговото лице, за да се изработи интуитивно отношение на симпатия или антипатия, да се реши дали да бъде търсен или да се отхвърли възможността за контакт с него? Нали няма сериозна енциклопедия, даваща справки за личности от миналото и от по-ново време, която да не включва техните портрети? Нали всеки паспорт или официален документ съдържа снимка на приносителя, тъй като тя е важен идентификационен знак?

И книгите имат свои „лица“. И те са първо запознаване за интересуващия се от тях, могат да го привличат или отблъскват, да показват кому, кога и как биха послужили. Историята на книжовните „визитни картички“ показва, че те са използвани по цялата верига, гарантираща писменото общуване.

Праобразът на съвременното „лице“ на книгата е създаден в ранното книгопечатане. Той е приемник на колофона в ръкописните книги, разполаган в края на текста. В началото на XVI век Франция утвърждава закон, който изисква обособената начална заглавна страница на книгата да съдържа данни за нея, за да бъде идентифицирана в процеса на разпространението и съхраняването ѝ. Тези сведения са ползвани от библиографите, които подготвят каталози за първите книжни панаири или описват владетелски, библиофилски и университетски книжни колекции. По време на Просвещението библиографската практика получава нови стимули във формиращите се национални държави. В тях се създават закони за задължителен депозит на изданията в национални книгохранилища, а библиографите ги описват и изработват статистика на съвкупния национален книжовен фонд. Важно условие за успешната реализация на тези задачи е точността и пълнотата на библиографските описания, изработвани на основата на „лицата“ на книгите, на другите по вид и форма издания, на всеки документ – понятие, въведено от Пол Отле, създател на Международния библиографски институт в Брюксел, чиито функции поема Международната федерация по информация (FID). През 70-те и 80-те години на XX век като водеща се налага идеята за

универсален достъп до информационните ресурси, а стремително нарастващата приложимост на информационните и комуникационни технологии на прага на новото хилядолетие позволява на глобално равнище да се пренасочат и съгласуват действията, осъществявани от създателите, производителите, разпространителите и ползвателите на печатна и електронна информация.

Авторката на „Книгата и нейното лице“ А. Тотоманова не само добре познава набелязаните исторически зависимости между различните книжовни дейности в България, но в течение на последните 35 години тя е непосредствен участник в тях. Националната агенция по библиография към НБКМ, оглавена от нея от 1992 г., активизира творческите усилия за обновяване на информационната инфраструктура на книжовния сектор. Създават се агенции за присъждане на ISBN (1991) и за ISSN (1992). Универсалната десетична класификация (УДК) се налага като основен информационно-търсещ език за страната (1993). След първия международен семинар в Пловдив през 1996 г., организиран от Съвета на Европа и Министерството на културата, съвместно с НБКМ и Асоциацията на българските книгоиздатели, е подготвен експериментално единственият за сега каталог Books in print (1997). Подготвени са проектите за нов Закон за задължителното депозирание на печатни и други произведения (утвърден 2001) и Правилник за прилагането му (утвърден 2005). След поредица дискусии е приета „Харта на взаимоотношенията между българските книгоиздатели, книгоразпространители, литературни агенти и библиотеки“ – в Пловдив през 2005 г. Нейните принципи са заложени в стратегията „Книговъзрождане“ на Асоциацията на българските книгоиздатели и на Министерството на културата, разработена през 2006 г. Те влизат в действие в програмите „Помощ за библиотеките“ (2005, 2006) и „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ (2007, 2008). Успоредно с почините, свързващи издателските дела с библиотеките и библиографията, обновяват се и стандартите, регулиращи работата в това направление: БДС 11942-90. Издателски и аудиовизуални материали. Основни видове. Термини и определения; БДС-ISO. 2108. ISBN; БДС 17388-96. Универсална десетична класификация. Подбрани деления; БДС-ISO – 2000. Информация и документация. Заглавни листове на книги; БДС-ISO / 8. Документация. Представяне на продължаващи издания и др.

Защо изданието „Книгата и нейното „лице“ е актуално, навременно и необходимо? Защото подстъпите към неговата подготовка са преодолявани систематично от текущата национална библиография и лично от А. Тотоманова, но реалните действия на изброените решения и норми са все още желана перспектива. Тя е осъзната от водещи професионалисти и от някои органи на управлението, но резултатността от прилагането им не е постигната в желаната степен. Защото, от друга страна, обективните условия за постигане на глобализация и информатизация на целия книжовен сектор у нас са чувствително затормозени по ред причини – социални, политически, финансови, технологически. Преходът към европеизация и към пазарна икономика засега не се оказва благоприятстващ в това направление на обществения живот.

На кого и как ще послужи разискваният труд, за да бъдат направени крачки напред към изграждането на информационна инфраструктура, адекватна на съвременните аспирации за утвърждаването ни като общество на знанието?

„Книгата и нейното „лице“ е предназначена преди всичко за издателите, създатели и производители на печатни издания, а също – и на електронни „продукти“. През последните две десетилетия бе сменен моделът на книжовното дело. То разшири по вид и форма своята продукция, умножи по брой звената, ангажирани с такава дейност: от 27 държавни и около 100 ведомствени до 1990 г. през 2006 г. те са 3732, както показват сведенията, събирани от ISBN агенцията и посочени от А. Тотоманова. Централизираната и управляваната от държавната власт и идеологическите й институции издателска система рухна. При това делът на литературата, предоставяна от частни издателства и от фирми с издателска дейност (в това число от фондации или самите автори), в периода 2003–2006 г. достигна до 90% от

издателската продукция, произвеждана в близо 120 населени места на България. Не би могло да се твърди, че работещите в нароилите се издателски структури имат необходимата компетентност за външното оформление на продукцията си. Въпреки наличието на стандарти, които непрекъснато се допълват на международно и на национално равнище, комплексът от идентификационни данни във всяко издание, начинът, мястото и последователността на разполагането им нерядко така са представени, че не могат да изпълняват предназначението си. Изложението в първа глава на подготовения от А. Тотоманова труд дава систематизирани знания за „лицата“ на книгите, на нотните, картографските, графичните и продължаващите издания. То включва значителен брой конкретни примери за всеки елемент от издателското оформление на заглавните страници и на издателското каре, онагледява правилата и най-често срещаните пропуски и грешки.

Втората глава на труда „Книгата и нейното „лице““ значително допълва разискваната тема, интересуваща издатели, книготърговци, библиотекари, библиографи и информационни специалисти. След като се проследяват осъществяваните вече в книгоиздаването промени до началото на ХХI век, направена е детайлна аргументация за ролята на националната библиография в процеса на бъдещата информатизация на целия книжовен сектор в България. Подчертана е перспективата да се осигурява стандартизирана регистрация на традиционните печатни, а също и на електронните документи.

Чрез исторически ретроспекции и анализ на съвременните световни тенденции се доказва значението на международните стандартни номера ISBN и ISSN, важни идентификационни знаци, присъждани от специализираните агенции към НБКМ. Коментирана е перспективата за въвеждането на ISMN (Международен стандартен номер на музикалните издания), тъй като у нас издателите на ноти първоначално не осъзнават предимствата на този идентификатор. През 2008 г. е създадена Национална агенция за ISMN.

Подчертава се, че класификацията и съответната индексация на печатната и електронната продукция са фактори за цялата комуникационна верига – от автора и издателя, през разпространителя-книготърговец и библиотека, до потребителите. Модернизацията ѝ изисква ефективно и бързо информиране за смислово-семантичното съдържание на всеки документ. Решаващо в това отношение е значението на информационно-търсещите езици, каквато е исторически утвърдилата се Универсална десетична класификация (УДК). Тя е прилагана и в българската библиотечно-библиографска практика, но е наложително да се уеднакви с индексацията в книгоиздаването и в книготърговията. Затова А. Тотоманова разяснява свойствата, принципите, структурата – деления и определители, на УДК и дава приложен съответно стандарта БДС 17388-96, важен за всички работещи в книжовния сектор.

Проследява се съдбата на проекта СІР – за каталогизация на самостоятелните (непериодични) издания преди тяхното публикуване. Този проект изисква тясно взаимодействие между издателите, от една страна, и националната библиотека или специализираната библиографска агенция, от друга. Издателите подават необходимите данни, въз основа на които се прави библиографският запис, а след това се връща, за да бъде отпечатан на заглавните страници на книгата. По този начин текущата национална библиография своевременно придобива печатни или машинночетими записи, а библиотеките в страната и отвъд границите ѝ допълват своите каталози и бази данни. А. Тотоманова посочва, че опитът на НБКМ да въведе тази програма през 1996 г. се оказва твърде затруднителен за издателите, които в края на миналия век нямат икономически възможности и заинтересуваност да го подкрепят. Сходни са причините да не се въведе и системата „Книги под печат“ след експеримента през 1997 г. Книготърговията се нуждае осезателно от нея. Включвайки данни не само за новостите в книгоиздаването, но и за стоките наличности в нейната мрежа, Books in print системите в други държави постигат значим информационно-автоматизиран успех. У нас частичните усилия на отделни издателства и на книжарски вериги да компенсират изоставането са дали по-малки резултати.

Интересна и заслужаваща обсъждане е идеята на А. Тотоманова, предложена в

последния раздел от основния текст на „Книгата и нейното „лице“. Тя въвежда термина „перспективна библиография“ и разяснява, че би могло да започне работа по изработването ѝ. За тази цел е необходима договореност между издателствата и Националната агенция за библиографска информация за подготовката и въвеждането на специализирана информационна технология. Чрез нея регулярно получаваните от издателите данни за предстоящи издания библиографите ще обработват в записи с подходящ формат, които съвръхът на НБКМ ще предоставя на книготърговци, библиотеки и потребители. Такава комуникационна схема позволява да се улесни текущата национална библиография, изработвана след получаването на депозитни екземпляри, да се намалят разходите по каталогизация, да се повиши ефективността на библиотечното комплектуване и обслужване, като се осигури възможност за набавяне на желаните книги и за регулация на тяхната тиражност.

Като приложения в „Книгата и нейното „лице“ уместно са включени цялостните текстове на Закона за авторското право и сродните му права, утвърден през 1993 г. и претърпял множество изменения до 2007 г., а също и Законът за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения, утвърден през 2000 г. и трикратно изменян до 2005 г.

Съдържанието на „Книгата и нейното „лице“ е изчерпателно поднесено и не само предлага необходимите по темата знания, не само насочва към тясно взаимодействие и уеднаквяване на терминологията в целия книжовен сектор, но проправя и пътя на организационно-технологичното му обновление и модернизация. Заслугата е на авторката, на вештата редакторка Виолета Людсканова, на издателството на НБКМ и на Министерството на културата, чийто конкурс изданието спечелва. Можем да ги поздравим и да изразим надежда, че резултатно ще се ползва тази книга за книгата. Нейната поява доказва потребността да се повишава обществен интерес към книжовните дела на съвременността и на бъдещото общество на знанието.

Литература

1. Беловицкая, А. А. Ищу ответа на вопрос : что есть книга. // *Книжное дело*, 1995, № 6–7, 70–75; Беловицкая, А. А. Книговедение. Общее книговедение. Учебник. – Москва : 2007. – 391 с.
2. Estivals, R. La bibliologie. – Paris : 1987. – 127 p.; Estivals, R. Vers un nouveau modele bibliologique Neo-liberal mondial. // *Библиотекознание, библиография, книгознание*. Сб. 7. – София : Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 1998, 19–26.
3. Бенбасат, Алберт. По въпроса за книгата. – София : 2008. – 345 с.

Тотоманова, Антоанета. Книгата и нейното „лице“. Науч. ред. Виолета Людсканова. – София : Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2008. – 272 с.

БИОБИБЛИОГРАФИЯ ЗА Ю. Н. СТОЛЯРОВ

МАРИЯ МЛАДЕНОВА

Научният център за изследвания по история на книжната култура към Руската академия на науките (РАН) и издателство „Наука“ отбелязаха 70-годишнината на проф. дпн Ю. Н. Столяров, добре известен и ценен и у нас, с издаването на биобиблиографския указател „Юрий Николаевич Столяров“.

Указателят започва с кратка, но съдържателна статия за юбилея от член-кореспондента на РАН проф. Владимир И. Василиев, който е и директор на Научния център за изследвания по история на книжната култура към РАН. В България той е известен както с многобройните си публикации на руски език, така и с двете си книги, преведени на български език – „История на книжовната култура“ (2005) и монографията му за големия българовед Дмитрий Лихачов (2008), издадена от издателството на СУ „Св. Климент Охридски“.

Още в началото на статията си проф. Владимир И. Василиев отбелязва категоричното си становище, че проф. дпн Юрий Столяров е учен и педагог, чиито приноси в науката за книгата, в разработката на фундаменталните основи на библиотекознанието и в развитието на традициите на педагогическата дейност е трудно да се оценят. Проф. Василев споделя и убеждението си, че „трудовете на Ю. Н. Столяров по теория на библиотекознанието са толкова значителни, че в професионалните среди отдавна и напълно заслужено го отнасят към групата на корифеите на научната библиотековедска школа“. Статията изгражда точна представа за Ю. Н. Столяров като един от световноизвестните учени в областта на библиотекознанието. Споделям изцяло становището на В. И. Василиев, тъй като през последните 25 години не само съм се учила от Ю. Столяров, но и съм следила внимателно възходящия път на неговото удивително развитие.

В структурно отношение указателят се състои от три части, които отразяват както богатото и разнообразно научно творчество на Ю. Н. Столяров, така и масива от публикации за него.

В първата част в хронологичен ред са представени авторските работи на юбилея, групирани по жанров признак: книги, научни и научно-популярни статии, рецензии, проявите му като съставител, публикаторските му трудове и изданията, които е редактирал – общо 706 библиографски описания, от които 31 книги, публикувани за периода 1962–2007 г. След всяка от тях са представени и многобройните рецензии, появили се в руския и чуждестранния печат. Те отразяват високата оценка на библиотечната колегия, за която всяка нова книга на учения се превръща в събитие.

Първата част на биобиблиографията реално отразява и многостранните научни интереси на Ю. Н. Столяров, неговата изключителна ерудиция и оригинално мислене на библиотековед от висок ранг.

Много съществен детайл в биобиблиографията са описанията, съдържащи сведения за аспиранти и докторанти, защитили дисертациите си под неговото научно ръководство (7 доктората и 33 кандидатски дисертации). Техните автори днес са негови последователи и значими представители на научната школа, формирана от Ю. Н. Столяров в продължение на 35 години според традициите на неговия авторитетен предшественик Ю. В. Григориев.

Аспиранти и докторанти на Ю. Н. Столяров днес оглавяват водещите библиотеки в Русия. Те са проректори, декани и завеждащи катедри в университетите и академиите по култура и изкуство и се гордеят както със своя ръководител, така и с принадлежността си към неговата научна школа.

В указателя са намерили място както 10-те професионални периодични издания, на чиито редакционни колегии Столяров е не само авторитетен член, но и уважаван автор, така и неперидичните издания, създадени с неговото активно участие на редактор, рецензент и автор. Сред тях са фундаментални издания като: „Книга: Энциклопедия“ (1999), „Новая Российская энциклопедия“ в 12 т. Т. I. (2003), „Библиотечная энциклопедия“ (2007) и редица други, които са истинско украшение на руското библиотекознание.

Първата част на изданието завършва с три показалеца: именен, на заглавията на авторските му произведения и предметно-тематичен към личните му публикации, който разкрива и разностранността на научните му интереси. Трите показалеца значително увеличават справочно-информационните възможности на изданието и улесняват многоаспектното търсене.

Втората част на указателя е озаглавена „Ю. Н. Столяров през очите на съвременниците си“. Тя съдържа 204 публикации за него, които са показател за това, че в съвременното руско библиотекознание няма друг учен, който така магнетично и постоянно да привлича вниманието на професионалната гилдия. Интересно хрумване на редакторите С. Г. Антонова, Е. Б. Виноградова и В. И. Василиев е включването на 18 подбрани статии, написани и публикувани от съвременниците му по повод на неговата 60, 65 и 70-годишнина. Сред авторите им са признателни аспиранти, докторанти и колеги, които от различен ъгъл разкриват обаятелната личност на Ю. Н. Столяров – като учител и научен ръководител, като учен, педагог и човек. Всички те отбелязват неговата необикновеност и изключителност, колосалната му работоспособност и безкористната му всеотдайност към хората и науката, на която се е обрекъл. Сред авторите на тези статии, написани с обич, уважение и възхищение от блестящия му талант, личат имената на проф. А. Арзуханов, библиотечната легенда доц. В. Артисевич, проф. Св. Гаранина, проф. дпн О. Коршунов, проф. дпн Н. Кушнарченко, А. А. Соляник, доц. И. Лукашов, проф. дпн Сковцов, проф. В. Терешин, проф. дфн Гиляревский, проф. дпн М. Дворкина, проф. Св. Езова, проф. дпн А. Соколов...

Според оригиналното определение на проф. А. Соколов, написано по повод на уникалната книга на Ю. Н. Столяров „Сущность информации“, авторът ѝ е „научен алпинист, който шурмува един от най-недостъпните върхове на съвременната голяма наука за слава на родното библиотекознание“ и той остроумно добавя, че Ю. Н. Столяров „притежава и солидна интелектуална екипировка, необходима за научния алпинизъм: той има добре действащи ледосекачи, застраховашите ремъци на образоваността и даже кислородната маска на книжовната култура“. Какво повече може да се каже за учения, който отдавна е един от най-авторитетните върхове в световното библиотекознание?!

Третата част съдържа 66 основни дати от живота и творческата дейност на учения, които отразяват неговия възходящ път в руската и световната наука. От тези дати читателят узнава не само за колосалната работа, свършена от Ю. Н. Столяров, но и за високите длъжности, които е заемал, многобройните награди, с които е отличаван за своя безкористен труд и всеотдайност към науката.

Указателят е сериозно и професионално подготвен, което с успех може да бъде използвано и за библиометричен анализ на публикациите му. Оригиначните решения на редакторите и прецизното изпълнение правят от него достойно издание, каквото се полага на учен и феномен от ранга на проф. Столяров. Указателят е и значим принос в персоналията за библиотековеди, в областта на която Русия има силни традиции. Не мога да не отбележа и чудесното полиграфическо оформление, както и интересната корица с емблемата на знанието, които допринасят за хармоничната завършеност на книгата, което излъчва атмосфера на възвишеност. Качествата му са поредно свидетелство за високия професионализъм, с който се отличават книгите на издателство „Наука“.

Убедена съм, че трудът ще достави рядко удоволствие на всички, които са съпричастни към проблемите на библиотекознанието, книгознанието, документологията, информатиката и историята на културата.

Юрий Николаевич Столяров. / Ред. С. Г. Антонова, Е. Б. Виноградова и В. И. Василиев. – Москва : Наука, 2008. – 232 с.

НОВИ БИБЛИОГРАФСКИ АКЦЕНТИ В РОДОПСКОТО КРАЕЗНАНИЕ

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

От доста време наблюдавам и бих искала да изтъкна целенасочените усилия на Регионална библиотека „Николай Вранчев“ – Смолян в утвърждаване на мястото ѝ като център за краеведска информация чрез подготовката на поредица от стойностни библиографски издания. Повод ми даде излезлият от печат през миналата година указател „Устово – история“, съставен от Магдалена Добрикова, под редакцията на доц. д-р Христо Гиневски.

Той е поредният опит на колегата-библиограф Магдалена Добрикова да привлече вниманието на своите съграждани към публикациите за историята на Смолянския край и за именитите им земяци. Очевидно тя отстоява позицията си на краевед и библиограф не само чрез ежедневната си работа по създаването на регионалните справочни ресурси и в прякото си общуване с читателите, а и чрез по-широкото оповестяване на информационните богатства, с които библиотеката разполага. На първо място си струва да се отбележи активното ѝ дългогодишно сътрудничество в списание „Родопи“ – с поддържането на библиографската рубрика „Нови заглавия в родопското краезнание“ (2003–2008). Чрез нея Магдалена Добрикова заостря вниманието върху актуалните и значими публикации, свързани с региона и едновременно с това възражда една позабравена практика (в краеведското списание „Родоп“ през 1923 г. популярна и търсена е подобна библиографска рубрика под заглавието „Родопология“). Добра оценка в специализирания библиотековедски печат получиха също и персоналните библиографии, съставени от нея, посветени на изявени местни дейци като Петър Стайков (2004), Анастас Стайков (2006), Владимир Арденски (2006), Андрей Печилков (2006). Друг важен акцент от краеведските библиографски проучвания на библиотеката е свързан с популяризирането на историята на значими за региона институции. В тази връзка могат да се отбележат библиографиите „70 години Исторически музей „Стою Шишков“ – Смолян (2005) и „История на Детско-юношески фолклорен ансамбъл „Орфей“ – Смолян (2006), също съставени от Магдалена Добрикова. Тя намира подходящо място за участие и в краеведски форуми и в издания на други институции като: „Гласове от Родоп. Литературен алманах“ на Дружеството на писателите в Смолян; „100 години Илинденско-Преображенско въстание“ – на Териториална дирекция „Държавен архив“ – Смолян, Тракийския научен институт - филиал Смолян и регионалния исторически музей (2003), както и в юбилейния сборник, посветен на 90-годишнината от рождението на известния родопски изследовател и творец Анастас Примовски (2004). Безспорно положителна оценка заслужават не само отбелязаните професионални постижения на Магдалена Добрикова, но и мениджърските умения на ръководството на библиотека „Николай Вранчев“, свързани с осигуряването на финансови средства за отпечатването и популяризирането им. Специално искам да отбележа и коректността на колегите при своевременното депозиране на всички техни издания в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, включително и в редакцията на списание „Библиотека“.

Нарасналата потребност от краеведските библиографии (тематични, селищни и персонални – в книжен и в електронен вариант) през последните няколко години има своето логично обяснение. Те станаха популярни поради възвръщането на интереса на изследователите към реконструкцията на исторически събития и дейността на държавни, обществени, просветни и културни институции, свързани с конкретни градове и села, като при това стремежът е да се позовават на максимален брой налични документи и публикации.

Непрекъснато се увеличава броят на селищните монографии и сборници, някои от които са допълнени и с родоведска част. Най-често информационна основа на тези издания е справочният апарат на регионалните библиотеки и архиви. Затова и указателите, посветени на отделни селища, стават все по-популярни. Предполагам, че подобни са били и мотивите за подготовката на съвместната библиография „Устово – история“ – от страна на читалище „Кирил Маджаров“ и на Регионалната библиотека в Смолян. Изданието цели да представи публикациите, засягащи Устово по времето, когато то е представлявало самостоятелно селище със своя специфика в политически, стопански и духовен план, включително до 1960 г., когато се обединява с Райково и Смолян в една административно-териториална единица – град Смолян. Библиографското издирване обхваща 430 заглавия на различни по вид материали, отпечатани в книги, сборници, списания и вестници, свързани с живота на „това значимо в по-далечното и близко минало селище в Средните Родопи“. Включени са публикации, издадени в периода 1866–2007 г., издирени на базата най-вече на общата краеведска картотека на Регионалната библиотека в Смолян. Те очертават, макар и без претенции за пълнота, специфичните страни от обществения, стопанския и културния живот на селището, открояват особеностите на бита и фолклора на местното население, неговия стремеж към образование, борбата му за църковна независимост. Важно място в библиографията заемат материалите, посветени на участието на населението от Ахъ-челебийско (Смолянско) в Априлското въстание, Руско-турската война, Балканската война и други събития от националната ни история. Вплетени в общия историко-тематичен контекст са и статиите за изтъкнати местни дейци, както от периода на Възраждането и национално-освободителните борби, така и за личности, свързани с културно-просветната дейност и с утвърждаването на православие в региона.

Тематичното разнообразие на издирените публикации диктува и структурата на библиографията. Тя следва систематичните раздели на десетичната класификация, но е съобразена и със спецификата на различните проявления на живота в региона, особено що се отнася до стопанските отрасли (например, медникарството), търговията (панаирът в Устово), читалищни и църковни прояви. Съществен акцент на краеведската селищна библиография, който намира място и в това издание, е обособяването на раздел „Топонимия. Ономастика“, открояващ материалите за имената на селището, местности, родове и др. Групирането във всеки от разделите и рубриките следва хронологичния принцип, който дава възможност да се проследят различните страни от живота на селището в тяхното развитие. Споделям мнението, изразено от редактора в предговора, а именно, че „положително за библиографското издание е, че то е цялостно и обхваща почти всички публикации, разкриващи всестранный живот, постиженията и проблемите на селището“. Важна роля за подобряване на възможностите за ползване на указателя играе и именният показалец. Без съмнение библиографията „Устово – история“ е полезно и ценно издание, което ще подпомогне по-нататъшните селищни, регионално-исторически, езиковедски (например на фолклора) и тематични (например, за родопската песен, за медникарството и др.) проучвания, ще подтикне и към по-задълбочени родоведски търсения. Справочникът има широк читателски адрес. Той може да бъде успешно използван за образователни цели, а също и като изворова база при бъдещо планиране и осъществяване на интересни прояви в културния календар на Смолян.

Част от възприетите методични решения в тематичната краеведска библиография за Устово са само повод да обобщя някои констатации и неточности, характерни и за други подобни издания от последните години. Те изискват да си припомним основополагащи теоретични, но и утвърдени от практиката особености, свързани с издирването, подбора, библиографското описание и структурата на този библиографски вид, с цел недопускането им в бъдеще.

1. Определянето на подвида на краеведската библиография като „научноспомогателна“ или „препоръчителна“ не бива да се свързва единствено с пълнотата на представените в изданието описания на документи, а и с възприетата методика на издирването и подбора, с елементите на библиографското описание, с наличието и вида на анотациите, с избраната структура и справочен апарат, както и с добавянето на допълнителни фактологични,

снимкови, непубликувани и др. материали. Не следва дадена библиография да се определя като „препоръчителна“ само защото не е гарантирана пълнотата на издирването, а в същото време в нея да фигурират описания на значителен брой материали, които не са прегледани „de visu“ и по тази причина са без анотации. При това те в много от случаите са взети от източници, които не са достъпни за по-широка читателска аудитория (например от Възрожденския периодичен печат), а и едва ли са подходящи за нея.

2. За всяка отделна библиография задължително се изисква подбраните публикации да бъдат прегледани „de visu“, анотирани съобразно вида ѝ и според целите на предложената структура и система от показалци – т.е. анотациите следва не само да ориентират ползвателя за тематиката, но да съдържат и имена на лица, географски понятия, хронологичен обхват и др. Използването на описанията от краеведската картотека, включително с техните анотации, без допълнително сверяване на данните и повторно анотиране, крие риск за неточно или непълно представяне на съдържанието на документите. Например в библиографията за Устово в много от описанията в раздел „Партии“ не се конкретизира името им (включително и за периода до 1944 г., характерен с наличието на множество партии). По този начин в голяма степен тематиката на публикацията остава неясна, въпреки наличието на анотация. Затова от всички библиографи трябва да се осъзнае фактът, че създаването на един библиографски труд изисква сериозни творчески усилия и стриктно спазване на определени методологични принципи, които не могат да бъдат заменени дори от най-съвършената и пълна краеведска картотека.

3. Съществуващите библиографски стандарти регламентират еднозначно правилото, че името на автора трябва да бъде отразено с пълната му форма в редната дума и в именния показалец, а в областта на авторската отговорност – чрез формата, която е посочена в самата публикация, включително и ако е псевдоним. В именния показалец всички номера на материали от даден автор се събират на едно място, а от останалите форми на името към основната се правят препратки.

4. В библиографиите за отделни селища са чести случаите, в които един материал е посветен на няколко теми. По тези причини е възприето той да бъде представен с описанието си към един от разделите, според доминиращата в него тематика и допълнително – към други раздели, в зависимост от сродните теми, които включва, но без да се дублира описанието, а единствено чрез обща препратка „Вж и“⁴. Така се постига по-пълно съответствие между възприетата структура на библиографията и съдържанието на документите и се увеличават нейните евристични възможности.

5. Дори и когато указателят е посветен на едно селище, в повечето случаи има необходимост от създаването на географски показалец, защото съществена част от публикациите засягат освен конкретното населено място и други географски обекти в региона, за които читателят желае бързо и лесно да намери информация.

Напомням всички тези важни за съставянето на всяка библиография особености, защото, наблюдавайки количествения ръст на краеведските указатели през последните няколко години, често откривам неспазване на утвърдени принципи, задължителни за процеса на подготовката ѝ. Разнообразието от библиографски форми в интернет-пространството е повод за още по-сериозни съмнения относно качеството на предлагания информационен продукт. В неговото създаване не рядко се намесват и неспециалисти, които дори не подозират за строгите правила, които би следвало да спазват, а залагат на занимателното и атрактивното, особено що се отнася до използване възможностите на мултимедията. Смятам обаче, че поне немалобройната общност на професионалистите-библиографи трябва да показва чрез своите издания, че високо качество се постига с познаване и със спазване на методичните постановки, отнасящи се до конкретния вид библиография, с прецизност и педантичност, с широка обща култура. Убедена съм, че колегите от повечето регионални библиотеки споделят моите професионални виждания и ще покажат това на практика.

Добрикова, Магдалена. Устово – история : Препоръчителна библиография / Състав. Магдалена Добрикова; Ред. Христо Гиневски. – Смолян, 2008. – 72 с.

ТОПОНИМИЯТА НА ПЕЩЕРСКО

МАРИАНА БЕЛНЕЙСКА

Проф. дфн. Тодор Балкански и доц. д-р Кирил Цанков са събрали и анализирали местните имена от Батак, Брацигово, Бяга, Жребичко, Исперихово, Козарско, Капитан Димитриево, Нова Махала, Пещера, Равногор, Радилово, Розово и Фотиново в труда си „Местните имена от Пещерското краище“.

Структурата на изследването следва утвърдените в ономастичната наука принципи.

В първата част са представени всяко селище, неговата история, родовите и местни имена, както и съответните изводи към приложената информация.

Втората част е посветена на езиковата характеристика на имената. Задълбочено и изчерпателно са коментирани фонетичните, речникови и лексикални особености на имената, техният състав, топонимна структура и тематична подредба.

Третата част запознава с историята на Пещерското краище. Авторите прилагат методите на езиково-археологическото тълкуване на имената, за да открият неизвестни факти от историята на българския език в Пещерско, а също така и да осветлят страници от историческата съдба на населението.

Последната четвърта част е речник на местните имена, съдържащ около 6000 топонима и тяхната етимология. От анализа им авторите правят следните важни научни заключения: забелязват се ограничени следи от траки и власи, незначителни следи от юруците, посещавали високопланинските пасища, и никакви следи от уседнали османци и гърци; Пещерското краище е заселено от два потока български славяни от времето на диалектните различия – северен и южен; свидетелства за население от чепински, рупчоски и доспатски тип, преселвания от Мървашко, Самоковско, Неврокопско, Драмско, Костурско и др. Изключителен принос са откритията за българомохамеданската същност на изселените българи от Осеново, Форцово, Жребичко, Розово, Исперихово и Бяга, а също и за старинния български характер и произход на днешното турскоговорящо население в Нова махала и Фотиново.

„Местните имена от Пещерското краище“ е ценен труд, предназначен не само за специализираните нужди на езиковедската и ономастичната наука. Той има приносен характер и за възстановяване и осветляване на ключови моменти от българската история.

Балкански, Тодор, Кирил Цанков. Местните имена от Пещерското краище. – Велико Търново : Университетско изд. Св. св. Кирил и Методий, 2007. – 371 с.

ВИСОКОСЛОВИЕ

ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Заглавието е словотворчество на Румен Стоянов – филолог, преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, дългогодишен дипломат в Латинска Америка, най-добрият преводач на Габриел Гарсия Маркес (по изричното признание на самия писател), поет, публицист.

В книгата си „Борба за език“, следвайки завещаното от предишни истинно български творци на словото, Румен Стоянов проявява жив усет и тревога за езика, подложен на унижение в съвременността от нашествието на визуални технически средства и от немарата на влиятелни личности спрямо всякакви „майкапродавци“ и днешни еничари. „Ще възстановим ли единството на езика ни, с лъжи и кървища разцепен от наши и чужди българомразци? Как?“ – пита себе си и нас самите авторът на книгата. Той се осмелява да поднови дискусията относно правописната реформа на Отечествения фронт, която изхвърля ятовата гласна (двойното „Е“), уж с порив за демократизиране на езика. Приведени са ред категорични аргументи против това намерение и държавно решение. При това без отделяне от цялостната социална и обществено-политическа обстановка на отминалите десетилетия.

Дават се примери от сродни ситуации в европейски и латиноамерикански страни, които авторът познава добре.

В заключение е предложена дългогодишна програма за изправяне на последствията от досегашни прегрешения и недоразумения в езиковата политика на държавата ни.

Като цяло малката книжка, съдържаща само 80 страници, е образец за научна публицистика, която без преувеличение довежда до съвременността тревогите на Храбрия Черноризец от далечния IX век на Преславската книжовна школа.

Стоянов, Румен. Борба за език. – София : Огледало, 2008. – 80 с. ; с ил.

РАБОТНА СРЕЩА НА КРАЕВЕДСКО ОБЕДИНЕНИЕ „МИЗИЯ“

ВИЛИ ТОМОВА

На 19 и 20 февруари т. г. в Регионална библиотека „Априлов–Палаузов“ – Габрово се проведе годишната работна среща на краеведското обединение „Мизия“, включващо краеведските отдели на регионалните библиотеки в градовете Велико Търново, Габрово, Ловеч и Плевен. Присъстваха и директорите на библиотеките.

Програмата на срещата включваше обсъждане на конкретни въпроси от кооперираната работа по библиотечно краезнание на четирите библиотеки. Разисквани бяха въпроси, свързани с автоматизираните библиотечни технологии, представянето на автоматизираните бази данни с краеведска информация на библиотеките в интернет. Обсъдиха се променени и новопоявили се заглавия в централния периодичен печат – източници за публикувани материали за края, критериите за подбор на тези материали. Дискутирано беше оптималното формулиране на ключови думи към записите с краеведска библиографска информация и използването им при търсенето в автоматизираните бази данни на библиотеките.

Споделени бяха добри практики в работата на краеведските отдели на четирите библиотеки като: изграждане на фактографски бази данни за местни лица и събития с възможност за връзка с базите данни с библиографска информация за тях (опит на Регионална библиотека – Плевен); виртуална справочна служба с възможност за електронна доставка на документи (опит на Регионална библиотека – Ловеч); ретроконверсия на краеведската картотека и дигитализация на краеведски фондове – книги и местен периодичен печат (опит на библиотеките в Габрово и Велико Търново); успешно защитени проекти и работа по нови.

Посетена бе новата сграда на библиотеката на Техническия университет в Габрово.

На работната среща присъстваха колеги от отдел „Краезнание“ на Регионалната библиотека в Шумен, водени от директорката г-жа Красимира Александрова. Проявеният интерес към работата на обединението от страна на Шуменската регионална библиотека, представянето на тяхната краеведска работа и споделения 45-годишен опит в кооперираната дейност по библиотечно краезнание на четирите библиотеки очертаха бъдещи направления за съвместна работа. Решено бе да се работи в следните насоки – обмен на краеведска библиографска информация между петте библиотеки на базата на местния периодичен печат, списван днес и до 1944 г., притежание на петте библиотеки; сътрудничество в работата по съвместни проекти, включително и за издателска дейност; обмен на дигитализирани фондове.

Проведената среща между Краеведското обединение „Мизия“ и отдел „Краезнание“ на Регионалната библиотека – Шумен е заявка за създаване на ново, полезно сътрудничество.

ПОСТЪПИЛИ КНИГИ В СЕКТОР „ИЗДАНИЯ ПО БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО“ В НБКМ

На български език

Мк Сп / Г 62

ГОДИШНИК на СУ Св. Климент Охридски : Философски факултет : Книга. Библиотечно-информационни науки / Отг. Ред. Татьяна Янакиева и др. – Т. 1 – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2008 –

Мк II / Д45

ДЕТСКАТА книга на ХХI век и нейните читатели : Сборник доклади от кръгла маса, Сливен – 7 май 2008 г. / Състав., [предг.] Росица Петрова-Василева. – Сливен : ИК Жажда, 2008. – 136 с.

Мк III / К 72

КОВАЧЕВ, Марин. Моите корени и върхове / М. А. Ковачев. – В. Търново : Астарта, 2007. – 144 с. : с ил., факс.

Мк II / П 13 д

ПАВЛОВА, Иванка. Дигитални библиотеки и достъп до информационните ресурси : Защита на дигиталните колекции / И. Павлова. – София : За буквите – О писменехъ, 2007. – 224 с. : с ил.

Мк VI / П 42 и

ПЕТЕВА, Ирена. Информираният гражданин : Прозрачност и сигурност на информацията / И. Й. Петева. – София : За буквите – О писменехъ, 2008. – 196 с.

Мк II Х 27 б

ХАРИЗАНОВА, Оля. Българските библиотеки и информационното общество : Готовност за интегриране в обществото на знанието / О. Харизанова. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2007. – 179 с. : с табл., диагр.

Мк VII Ч 86 б

ЧИТАЛИЩЕ Виделина. Пазарджик. Българско народно читалище Виделина, Пазарджик : Инвентарни описи № 1 и № 2 : Фонд № 393К : Крайни дати на архивните документи 1845–1953 г. / Състав. Мария Керезова ; Ред. Венета Бабачева. – Пазарджик : Беллопринт, 2007. – 112 с. : с ил., факс.

На руски език

Мк II А 75 к

АНТОНЕНКО, Ирина и др. Каталогизация електронних ресурсов : Науч.-метод. пособие / И. П. Антоненко, О. В. Баркова. – Киев : Нац. библ. Украины ім В. І. Вернадського, 2007. – 116 с.

Мк II / Б 64 р

БОРИСОВА, Ольга. Реклама в библиотеке : Уч.-практ. пособие / О. О. Борисова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2005. – 215 с. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 34)

Мк III / Г 63 б

ГОЛОВИНА, Галина. Библиографическое обеспечение досуговой деятельности : Науч.-практ. пособие / Г. В. Головина. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2008. – 128 с. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 79)

Мк II Г 63 б

ГОЛОВКО, Светлана. Библиотечная деятельность : принципы обновления : Науч.-метод. пособие / С. И. Головки. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2008. – 128 с. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 83)

Мк II / Г 63 с

ГОЛОВКО, Светлана. Специалист : образование, компетентность, новаторство : Науч.-практ. пособие / С. И. Головки. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2005. – 144 с. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 21)

Мк II / Д 54 п

ДИКОВСКАЯ, Екатерина. Персональные издания : Науч.-метод. пособие / Е. А. Диковская. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 151 с. : с ил. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 33)

Мк II / Д 89 о

ДРИГАЙЛО, Василий. Основы организации работы библиотеки вуза : Науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 620 с. – (Серия Библиотекарь и время. ХХI век ; 64)

Мк II / Ж 72 ф
ЖОЛОбОВ, Юрий. Формула управление : Практик. рек. / Ю. В. Жолобов. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2005. – 168 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 22)

Мк II / И 99 р
ИЩЕНКО, Галина. Ребенок и взрослый : педагогика взаимоотношения : Актуальные уроки для детей и родителей / Г. Г. Ищенко. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2007. – 120 с. : с ил. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 70)

Мк II / к 49
КВАЛИФИКАЦИОННЫЕ характеристики должностей работников библиотек : Справочник / Состав. О. Р. Бородин, О. Ф. Бойкова. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2008. – 224 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 90)

Мк II / К 64 м
КЛИМАКОВ, Юрий Викторович. Муниципальная библиотека : Справ.-библиогр. аппарат : Уч.-метод. пособие / Ю. В. Климаков. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2005. – 85 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; Вып. 29)

Мк II / М 18 э
МАЙСТРОВИЧ, Татьяна. Электронный документ в библиотеке : Науч.-метод. пособие / Т. В. Майстрович. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2007. – 140 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 71)

Мк II М 99
МЯСКОВА, Татьяна. Библиотека Императорского университета Св. Володимира : з історії комплектування : 1834–1927 рр. / Татьяна Мяскова. – Київ : Нац бібл. України м. В. І. Вернадського, 2005. – 184 с.

Мк II / Н 39 к
НЕВЕРОВА, Татьяна. Краеведческая деятельность библиотек : Уч.-метод. пособие / Т. А. Неверова. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2005. – 134 с. : с ил. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 28)

Мк II / О 85 б
ОСТАПОВ, Александр. Библиотечная когнитология / А. И. Остапов ; Под. ред. И. А. Саяпиной. – Краснодар : Краснодар. гос. акад. Культуры, 1995. – 332 с.

Мк II / С 49 к
СОМОВА, Татьяна. Краеведческая деятельность детской библиотеки : Уч.-практ. пособие / Т. Н. Сомова. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2006. – 87 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 35)

Мк II / Ф 68 о
ФОКЕЕВ, Валерий. Отечественное библиографоведение : Науч.-практ. пособие / В. А. Фокеев. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2006. – 183 с. – (Серия Библиотекарь и время. XXI век ; 36)

На други езици
Мк II / I 69 g
INTERNATIONAL genealogy and local history : Papers presented by the Genealogy and Local History Section at IFLA General Conferences 2001–2005 / Ed. by Ruth Hede-gaard, Elizabeth Anne Melrose. – Munchen : Saur, 2008. – 287 p. : ill. – (IFLA publication ; 130)

Мк II К 75
KORYCINSKA-HURAS, Agnieszka. Informacyjny kontekst komunikacji literackiej / A. Korycinska-Huras. – Krakow & Uniwersytetu Jagiellonskiego. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej ; Z. 13, 2006)

Мк II М 24
MANAGING technologies and automated library systems in developing countries : open source vs commercial options : Proc. of the IFLA Pre-Conf. Satellite Meet., Dakar, Senegal, Aug. 15–16 2007 = Le management des technologies et des systemes automatises de bibliotheques dans les pays en developpement & : Logiciels libres vs options commerciales / Ed. By Bernard Dione, Rejean Savard. – Munchen : Saur, 2008. – 217 p. – (IFLA publications ; 132)

Мк II / N 54 c
NEWSPAPERS collection management : printed and digital challenges : Proc. of the Intern. Newspapers Conf., Santiago de Chili, Apr. 3–5, 2007 = La gestion de colecciones de periodicos : desafios en impresos y digitales / Ed. by Hartmut Walravens. – Munchen : Saur, 2008. – XI, 396 p. : ill. – (IFLA publications ; 133)

Мк II / P 93
PROBLEMATIKA historických a významných knihovních fondů Čech, Moravy a Slezska 2006 : Sb. z 15. obdorné konf., Olomouci, 22–23 list. 2006. – Brno : Sdružení knih. CR etc., 2007. – 248 p. : ill.

Мк II / W 83
WORLD guide to library, archive and information science education / Ed. by Axel Schniederjürgen. – 3. ed., new and compl. rev. – Munchen : Saur, i. 2007. – 560 p. – (IFLA publications ; 128–129)

Подготви Петя Калудина

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

0 Общ отдел

002 Печат. Книгознание. Документция.
Информационна дейност

Френски автори на български език.
Книги. 2006–2007. 145 загл. Бълг. ез.
Ноември 2008. НБКМ

008 Цивилизация. Култура. Прогрес.
Футурология

Цветан Тодоров Боров. Книги и публикации в периодичния печат. Книги и статии. 1964–2008. 135 загл. Бълг. ез. Декември 2008. НБКМ

Цветан Тодоров на чужди езици в НБКМ. Книги. 1967–2007. 27 загл. Англ., фр. и рус. ез. Декември 2008. НБКМ

07 Вестници. Журналистика

Социалната отговорност на ПР посланията в радиопредаванията за младежта. Книги и статии. 1992–2007. 40 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. НБКМ

1 Философия

101 Общи работи. Философски науки в цялост

Разбирането като битийно умение. Книги и статии. 1992–2008. 9 загл. Бълг., рус. и фр. ез. Юли 2008. НБКМ

159.9 Психология

Агресия в спорта. Агресивност. Книги и статии. 1990–2008. 45 загл. Рус., англ. и фр. ез. Юли 2008. НБКМ

Психично напрежение. Книги и статии. 1980–2008. 73 загл. Бълг. ез. Юли 2008. НБКМ

Семейно консултиране. Книги и статии. 1992–2007. 19 загл. Бълг. ез. Септември 2008. НБКМ

Социално-педагогически и психологически аспекти на агресивните прояви на деца от ДДЛРГ. Книги и статии. 1995–2008. 62 загл. Бълг. ез. Юли 2008. РБР

Специфика на хипнотерапията и области на приложение. Книги и статии. 1992–2007. 26 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. НБКМ

Сугестопедия и сугестология. Проф. Г. К. Лозанов. Книги и статии. 1945–2007. 48 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. НБКМ

2 Религия. Теология

23/28 Християнска религия

Чудотворната икона. Книги и статии. 1878–2007. 21 загл. Бълг. ез. Декември 2008. НБКМ

3 Обществени науки

314 Демография. Изучаване на населението

Влашкото население в Гулянский край. Книги и статии. 1992–2005. 8 загл. Бълг. ез. Юни 2008. РБ Пл

316 Социология. Социална психология
Духовно здраве и здравословен начин на живот. Книги и статии. 1994–2007. 29 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. РБ Пл

Мултикултурни и мултиетнически контакти между българите и други етнически общности в България. Книги и статии. 1990–2007. 65 загл. Бълг. ез. Януари 2008. РБ Пл

Социална психология – роля и значение в социалното управление. Книги. 1990–2008. 61 загл. Бълг. ез. Септември 2008. НБКМ

325 Миграция. Колонизация

Българската емиграция. Книги и статии. 1993–2007. 23 загл. Бълг. ез. Май 2008. РБ Пл

Публикации за българите в Украйна. Книги и статии. 1992–2008. 103 загл. Бълг., укр. и рус. ез. Юли 2008. НБКМ

331.1 Теория на труда. Икономика на труда. Взаимоотношения между работещи и администрация (работодатели)

Мотивация за труд. Удовлетвореност от труда. Книги и статии. 1992–2008. 37 загл. Бълг., рус., англ. и фр. ез. Full text 63 загл. Юли 2008. НБКМ

331.5 Разпределение на трудовите ресурси. Заетост. Пазар на труда

Трудова заетост в Плевенска област. Книги и статии и интернет адреси. 2001–2008. 54 загл. Бълг. ез. Декември 2008. РБ Пл

332 Регионална икономика. Териториална икономика. Поземлена икономика. Земя. Поземлена собственост. Недвижимо имущество

Регионално развитие на община Вършец. Книги и статии. 1878–2008. 17 загл. Бълг. ез. Август 2008. НБКМ

334 Организационни форми и спора-
зумения на стопанска дейност. Кооперативно
дело, кооперация

Управление на възнагражденията във
фирмата – бюджетни аспекти. Книги и
статии. 2000–2006. 36 загл. Бълг. ез. Май
2008. РБ Пл

Управление на инвестициите във
фирмата. Книги и статии. 1996–2008. 25 загл.
Бълг. ез. Юли 2008. РБ Пл

338 Икономическо положение. Ико-
номическа политика. Управление. Плани-
ране. Производство. Услуги. Цени

Туризм в България. Състояние и
перспективи за развитие на селския туризм
в България. Книги и статии. 1878–2007. 125
загл. Бълг. ез. Октомври 2008. НБКМ

34 Право. Наука за държавата и правото
Венелин Йорданов Ганев 1880–1966.
Книги и статии. 1903–2005. 153 загл. Бълг.
ез. Юли 2008. РБР

Обект на правото, обект на правно от-
ношение, предмет на правото. 1988–2008.
Книги и статии. 145 загл. Бълг., англ., нем. и
фр. ез. Full text 21 загл. Юли 2008. НБКМ

340 Право. Общи въпроси. Увод в пра-
вото. Методи и помощни науки в правото

Наследяване на търговски предприятия.
Книги и статии. 19 загл. Бълг. ез. Ноември
2008. НБКМ

341 Международно право

Хуманитарна интервенция. Статии.
1992–2008. 50 загл. +30 full text. Бълг. и англ.
ез. Ноември 2008. НБКМ

342 Държавно право. Конституционно
право. Административно право

Обичайно и държавно право в България
от средата на 19. до средата на 20. век. Книги
и статии. 1955–2006. 31 загл. Бълг. ез. Юли
2008. РБ Пл

Права и свободи, права на човека, основ-
ни права, права на гражданите. 1878–1944.
Книги и статии. 250 загл. Бълг. ез. Юли 2008.
НБКМ

343 Наказателно право. Наказателен
процес. Учение за престъплението. Кри-
минология

Мотивация на престъпника в младежка
възраст. Книги и статии. 1996–2008. 40 загл.
Бълг. ез. Декември 2008. РБ Пл

347 Гражданско право

Закон за незаконно обогатяване 1919 г.
Статии. 43 загл. Бълг. ез. Юли 2008. НБКМ

Касационно обжалване, касация, актове,
решения, процес. Книги и статии. 1880–
2008. 88 загл. Бълг. и англ. ез. Full text 6 загл.
Юли 2008. НБКМ

354 Висша степен. Централно управ-
ление. Министерства

Публикации, отразяващи дейността на
Комисията по досиетата. Статии. Септември
2007 – февруари 2008. 97 загл. Бълг. ез. Юли
2008. НБКМ

Система за оценка на трудовото изпъл-
нение в държавната администрация. Книги
и статии. 47 загл. Бълг. ез. Декември 2008.
НБКМ

37 Възпитание. Образование. Просвета.
Организация на свободното време

Отражение на виртуалното простран-
ство върху подрастващата личност. Книги и
статии. 1998–2008. 43 загл. Бълг. ез. Октом-
ври 2008. РБ Пл

371 Организация на възпитанието и обра-
зованието. Училищно дело

Конфликти в педагогическото взаи-
моотношение в средното училище. Книги и
статии. 1996–2008. 29 загл. Бълг. ез. Ок-
томври 2008. РБР

Превенция на проявите на насилие в
средното училище. Книги, статии и интернет
ресурси. 1995–2008. 36 загл. Бълг. ез.
Октомври 2008. РБР

Цитирани трудове на Галя Христозова.
Книги и статии. 1991–2008. 16 загл. Бълг. ез.
Декември 2008. НБКМ

Цитирани трудове на Ирина Колева.
Книги и статии. 1992–2008. 100 загл. Бълг.
ез. Декември 2008. НБКМ

372.3 Занимания в предучилищна възраст
Интерактивни умения за превенция и
решаване на конфликти в екипа на детската
градина. Книги и статии. 1998–2008. 45 загл.
Бълг. ез. Февруари 2008. РБ Пл

Ролята на семейството за възпитанието
на детето. Книги и статии. 1998–2008. 37
загл. Бълг. ез. Август 2008. РБР

Ролята на семейството като социален
фактор за личността. Книги и статии. 2000–
2008. 42 загл. Бълг. ез. Август 2008. РБ Пл

Самооценката като елемент на
интелектуалния аспект на рефлексията при

5–7 годишни деца. Книги и статии. 1983–2007. 42 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2008. РБ Пл

372.4 Основно образование

Овластяване на четенето с разбиране в периода на ограмотяване. Книги и статии. 1998–2008. 42 загл. Бълг. ез. Ноември 2008. РБ Пл

372.8 Други учебни предмети. Методика на обучението на отделните учебни предмети

Гражданско образование. Книги и статии. 1997–2006. 67 загл. Бълг. ез. Март 2008. РБ Пл

Програма за гражданско образование в началния курс. Статии. 2000–2007. 14 загл. Бълг. ез. Май 2008. РБ Пл

376 Възпитание, образование и обучение на специални групи и лица

Модел за екипна работа при деца със специални образователни потребности. Книги и статии. 1997–2007. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2008. РБ Пл

Мотивация за извършване на противообществени прояви при непълнолетни. Книги и статии. 1996–2008. 36 загл. Бълг. ез. Юни 2008. РБ Пл

377 Специално образование. Професионално образование. Професионални училища

Професионална гимназия по транспорт „Проф. Цветан Лазаров“ – Плевен. Статии. 1964–2008. 39 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. РБ Пл

39 Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика

Водата в материалната и духовната култура на българина. Книги и статии. 1961–2006. 119 загл. Бълг. ез. Март 2008. РБ Пл

5 Математика. Естествени науки

502 Природа. Изучаване и опазване на природата. Опазване на растителния и животинския свят

Влияние на неправителствения сектор върху политиката на екологична сигурност. Книги и статии. 1995–2008. 59 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Ноември 2008. РБР

551.5 Метеорология. Климатология

Публикации от Любомир Кръстанов Кръстанов и материали за него. Книги и статии. 1936–2008. 192+510 загл. Бълг., фр., англ., рус., унг., нем. ез. Юли 2008. НБКМ

6 Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство

621.38 Електроника. Фотоелектроника. Електронни лампи и тръби. Рентгенова техника. Ускорители

Специални видове тиристори. Изследване на различни видове тиристори. Книги и статии. 1979–2006. 56 загл. Бълг. и рус. ез. Юли 2008. РБР

629 Техника на транспортните средства
Цветан Лазаров. Книги и статии. 1972–2006. 25 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. РБ Пл

638.1 Пчеларство. Медоносна пчела
Стимулация на пчелни майки. Книги и статии. 1970–2008. 62 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Ноември 2008. РБР

655 Полиграфическа промишленост. Издателско дело. Книгоразпространение
Тодор Филипов Чипев и издателство „Т. Ф. Чипев“. Книги. 1878–2007. 17 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. НБКМ

66 Химическа технология. Химическа промишленост. Родствени отрасли
Цитирания на Добр. Йорданов. 18 загл. Бълг. и англ. ез. Ноември 2008. НБКМ

7 Изкуство. Художествени занаяти. Фотография. Музика. Развлечения. Игри. Спорт

Църквата „Св. Четиридесет мъченици“ във Велико Търново. Книги и статии. 1896–2007. 67 загл. Бълг. ез. Април 2008. РБ Пл

796 Спорт. Спортни игри. Физическа култура

Футболна лексика. Книги и статии. 1944–2008. 21 загл. Бълг. ез. Ноември 2008. НБКМ

8 Езикознание. Филология. Литература
850 Италианска литература
Публикации за Данте Алигиери и Джовани Бокачо. Книги и статии. 1878–2008. 48 загл. Бълг. ез. Юли 2008. НБКМ

886.7 Българска литература
Илия Р. Блъсков (1839–1913). Книги, статии и интернет ресурси. 1907–2007. 50 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. РБР

Българска художествена литература (проза) с християнски мотиви след 1990 г. Книги и статии. 1991–2006. 57 загл. Бълг. ез. Февруари 2008. РБ Пл

Стефан Кожухаров. Публикации от и за него. Книги и статии. 1944–2008. 58 загл. Бълг., рус. и нем. ез. Октомври 2008. НБКМ
Критика за „Татул“ и „Снаха“ от Георги Караславов. Книги и статии. 1964–2005. 41 загл. Бълг. ез. Декември 2008. РБР

Обявяването на независимостта на България през 1908 г., отразено в литературата и изкуството. Книги и статии. 1943–2006. 20 загл. Бълг. ез. Август 2008. РБ Пл

9 География. Биографии. История

904 Паметници на културата на историческите периоди. Археологически паметници. Старини

Римски пътища в България. Книги и статии. 1878–2007. 15 загл. Бълг. ез. Август 2008. НБКМ

908 Краезнание

История на Плевенската болница „Д-р Георги Странски“. Книги и статии. 1965–2007. 28 загл. Бълг. ез. Ноември 2008. РБ Пл

Козар Белене – община Левски, Плевенска област. Статии. 1914–2006. 22 загл. Бълг. ез. Февруари 2008. РБ Пл

Село Кунино – исторически и археологически сведения. Книги. 1878–2007. 6 загл. Бълг. ез. Септември 2008. НБКМ

Село Ленково. Статии. 1923–2004. 20 загл. Бълг. ез. Март 2008. РБ Пл

92 Биографии

Културната политика на Людмила Живкова. Книги и статии. 1976–2005. 27 загл. Бълг. ез. Юни 2008. РБ Пл

930 Историческа наука. Помощни исторически науки

Странджа. Деултум. Книги и статии. 1912–2005. 23 загл. Бълг. ез. Април 2008. РБ Пл

949.72.05 България през периода на капитализма (1878–1944)

Обявяване независимостта на България – 22 септември 1908 г. Книги и статии. 1960–2007. 44 загл. Бълг. ез. Септември 2008. РБ Пл

Списък на библиотеките-участници

НБКМ – Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБ Пл – Регионална библиотека „Хр. Смирненски“, Плевен

РБР – Регионална библиотека, Русе

*Редактор Елха Денева
elha_deneva@abv.bg*

ДО Директорите
на Регионалните библиотеки
Абонатите на бази данни
Абонатите на сп. „Библиотека“

Уважаеми колеги,

Вие вече сте информирани, че Националната библиотека от две години активно работи по българо-словенския **Проект „Виртуална библиотека – България. I етап.“** – изграждане на Единна национална библиотечно-информационна система за кооперирано каталогизиране и осигуряване на достъп до националното книжовно културно наследство. Това е свързано с внедряването на програмния продукт COBISS в рамките на „Споразумение за включване на библиотеките от България в безплатен обмен на библиографски записи в мрежата COBISS.Net“. В проекта са включени още 6 български библиотеки.

До този момент е подготвена документацията, осигуряваща системата; направени са технологични и структурни реформи в Националната библиотека; изградени са част от материалните и технически условия – сървърен център; център за обучение с 15 работни станции и други. Вече е извършена конверсия на голяма част от библиографските записи и започна тестването на вече готовите бази данни. **Имаме удоволствието да ви уведомим, че резултатите от съвместната ни работа със словенските колеги са изключително добри.** Това дава възможност да бъдат определени по-конкретни срокове за окончателното преминаване към работа в продукта COBISS. Като срок за официалното стартиране е определен м. ноември на настоящата година.

Уважаеми колеги,

Надяваме се да приемете нашите извинения за неритмичното предоставяне на информацията за българските документи и за причинените неудобства през последните месеци. С оглед на бъдещите ни планове и бъдещите ни коректни взаимоотношения Ви предлагаме абонамент бази данни за определени периоди от време. Абонаментът ще се извършва чрез познатия Ви досега талон (Приложение №1), поместен на интернет страницата на Националната библиотека – www.nationallibrary.bg.

От ръководството

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА БАЗИ ДАННИ И СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“
НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ ЗА 2009 Г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

Изпращайте абонамента на адрес:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет. ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

Бази данни	Период	Цена	Начин на предлагане
Български книгопис	януари- юни 2009	☐ 20.00 лв.	Предлага се по електронна поща
Летопис на статиите от българските списания и сборници	2008	☐ 42.00 лв	Предлага се по електронна поща
Летопис на статиите от българските вестници	2008	☐ 32.00 лв.	Предлага се по електронна поща

Бр. кн. Ед. цена 6 м. 12 м.

☐ **Сп. „Библиотека“** 6 4,00 лв. ☐ 12 лв. ☐ 24 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ ПО ЕЛЕКТРОННА ПОЩА:

- за абонамент на бази данни : E-mail: automation@nationallibrary.bg

За справки: тел. 946 10 81

- за абонамент на сп. „Библиотека“: E-mail: pavlova@nationallibrary.bg

За справки: тел. 988 28 11 (287).

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Административно стопански отдел, Юлияна Павлова

• **По сметка** IBAN сметка BG20UNCR76303100112993, BIC код UNCRBGSF

УниКредит Булбанк, Бизнес център София Батенберг, 1000 София

• **С пощенски запис** 1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Административно стопански отдел, Юлияна Павлова

• **Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ или квитанция от изпратения пощенски запис.**

ПРИКЛЮЧИ КАМПАНИЯТА „ГОЛЯМОТО ЧЕТЕНЕ“!

„ПОД ИГОТО“

от Иван Вазов е любимият роман на българите!

Крайното подреждане на романите-финалисти е:

1. „Под игото“ от Иван Вазов.
2. „Време разделно“ от Антон Дончев.
3. „Тютюн“ от Димитър Димов.
4. „Железният светилник“ от Димитър Талев.
5. „Малкият принц“ от Антоан дьо Сент-Екзюпери.
6. „Майстора и Маргарита“ от Михаил Булгаков.
7. „Властелинът на пръстените“ от Дж. Р. Р. Толкин.
8. „Осъдени души“ от Димитър Димов.
9. „На изток от Рая“ от Джон Стайнбек.
10. „Граф Монте Кристо“ от Александър Дюма.
11. „Пътеводител на галактическия стопаджия“ от Дъглас Адамс.
12. „Сто години самота“ от Габриел Гарсия Маркес.

Победители в конкурса за есе на тема „Романът на бъдещето“, обявен от „Американска фондация за България“ и БНТ, са: Калин Василев, студент в ЮЗУ „Неофит Рилски“, и Борис Борисов, студент в НБУ.

Победител в конкурса на „Голямото четене“ за фотография на тема „Моят фотографски образ на любим роман“ е Иво Рафаилов.

Победител в конкурса на „Голямото четене“ за кратък видеоклип, вдъхновен от любим роман, е Георги Кръстев.

Извънредната награда на книжарници „Хеликон“ – ваучер за покупка на книги – за участник в гласуването бе спечелена от Христина Коновска.